

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Spolupráce dětských domovů v Jihočeském kraji
s orgány sociálně právní ochrany dětí**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE**

Autor: Vendula Zelenková

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Renata Švestková, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Spolupráce dětských domovů v Jihočeském kraji s orgány sociálně právní ochrany dětí*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 29. dubna 2021

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mé vedoucí bakalářské práce Mgr. Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za odborné vedení, za čas věnovaný této bakalářské práci a za její praktické připomínky a rady, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Dále bych chtěla poděkovat vlastní rodině, za jejich trpělivost a ohleduplnost při psaní mé bakalářské práce.

Spolupráce dětských domovů v Jihočeském kraji s orgány sociálně právní ochrany dětí

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá spoluprací dětských domovů v Jihočeském kraji s orgány sociálně právní ochrany dětí. Cílem bakalářské práce je zjistit, jak probíhá spolupráce sociálních pracovníků v dětských domovech s orgány sociálně právní ochrany dětí.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce se zabývám rodinou, orgánem sociálně právní ochrany dětí, náhradní rodinnou péčí, ústavní péčí, a nakonec i spoluprací dětských domovů s orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Praktická část práce se věnuje výzkumu průběhu spolupráce vybraných dětských domovů v Jihočeském kraji s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Dále se zabývá hlavními oblastmi spolupráce a jednotlivým úskalím této spolupráce. K realizaci výzkumu byla použita metoda kvalitativního výzkumu, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor byl postaven na základě teoretických poznatků. Pro vyhodnocení dat bylo použito otevřené kódování v podtextu realizovaného rozhovoru. Výběrový soubor byl tvořen šesti dětskými domovy z Jihočeského kraje, kteří projevíli zájem se podílet na této práci.

Na základě provedeného výzkumu byly zodpovězeny jednotlivé výzkumné otázky i cíl práce. Z výsledků vyplynulo, že spolupráce dětských domovů s orgány sociálně-právní ochrany dětí je velmi individuální, vždy záleží na samotné osobnosti konkrétního sociálního pracovníka. Přestože tato spolupráce není nikde přesně stanovena, je i tak velmi důležitá a rozhodně by se neměla považovat za pouhý formální přístup.

Klíčová slova

rodina; orgán sociálně-právní ochrany dětí; náhradní rodinná péče; ústavní péče; dětský domov

Cooperation of Children's Homes in the South Bohemia Region with Authority for Social and Legal Protection of Children

Abstract

The bachelor's thesis deals with the Cooperation of Children's Homes in the South Bohemia region with Authority for Social and Legal Protection of Children. The aim of bachelor's thesis is to find out how the Cooperation of Social Workers in Children's Homes with Authority for Social and Legal Protection of Children takes place.

The thesis consists of theoretical and practical part. In the theoretical part of the work, I deal with the family, Authority for Social and Legal Protection of Children, substitute family care, institutional care and finally the Cooperation of Children's Homes with Authority for Social and Legal Protection of Children.

The practical part of the work is devoted to the research of the Cooperation of selected Children's Homes in the South Bohemia Region with Authority for Social and Legal Protection of Children. Also, it deals with the main areas of Cooperation and the individual difficulties of this Cooperation. The research part of the thesis was implemented by using a qualitative form of research, an interview method, and a semi-structured interview. The interview was based on theoretical knowledge. The open coding in the subtext of the interview was used to evaluate the data. The sample consisted of six Children's Homes in the South Bohemia Region, who showed interest in participating in this thesis.

Based on the research, the individual research questions and the aim of the thesis were answered. The results showed that the Cooperation of Children's Homes with Authority for Social and Legal Protection of Children is very individual, it always depends on the personality of a particular social worker. Although this Cooperation is not specified anywhere, it is still very important and should certainly not be considered as a mere formal approach.

Key words

family; Authority for Social and Legal Protection of Children; substitute family care; institutional care; Children's Home

Obsah

Úvod	8
1 Rodina.....	10
1.1 Funkce rodiny.....	11
1.2 Funkčnost rodiny.....	12
1.3 Typologie rodiny.....	13
1.4 Poruchy rodiny	14
1.4.1 Členění rodinných poruch.....	15
2 Sociálně-právní ochrana dětí v České republice.....	17
3 Formy náhradní rodinné péče	20
3.1 Náhradní rodinná péče	20
3.1.1 Svěření do péče jiné osoby, než rodiče.....	20
3.1.2 Osvojení neboli adopce.....	21
3.1.3 Pěstounská péče	23
3.1.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	24
3.1.5 Poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje.....	25
4 Institucionální náhradní rodinná péče	27
4.1 Ústavní péče v gesci Ministerstva zdravotnictví.....	30
4.2 Ústavní péče v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy	31
4.3 Ústavní péče v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí	34
5 Spolupráce OSPOD s dětským domovem	35
6 Cíl práce a výzkumné otázky.....	37
6.1 Cíl práce	37

6.2	Výzkumné otázky.....	37
7	Metodika.....	38
7.1	Strategie výzkumu.....	38
7.2	Etika výzkumu	39
7.3	Výběrový soubor.....	39
7.4	Zpracování dat.....	39
8	Výsledky	41
8.1	Spolupráce dětského domova s pracovníky OSPOD	42
8.2	Hlavní oblasti spolupráce jednotlivých DD s OSPOD	51
8.3	Úskalí DD při komunikaci s OSPOD.....	56
9	Diskuse.....	61
10	Závěr	65
11	Seznam literatury a zdrojů	67
12	Seznam příloh	73
13	Seznam zkratk.....	78

Úvod

Téma své bakalářské práce *Spolupráce dětských domovů v Jihočeském kraji s orgány sociálně právní ochrany dětí* jsem si vybrala, jelikož mě toto téma velmi zajímalo, a to díky absolvované praxi na střední škole v jednom jihočeském dětském domově, kde jsem poznala, že život v takovém zařízení není vždy lehký. Přitom každý jedinec by si přál strávit své dětství v milující rodině, ale ne každý má takové štěstí a musí svá dětská léta strávit mimo svou rodinu, a to v náhradní rodinné péči nebo v ústavní výchově.

Právě jedním ze zařízení ústavní výchovy je dětský domov, což je státní školské výchovné zařízení určené pro děti, které nemají možnost strávit své dětství ve vlastní rodině. Tyto děti buď rodinu nemají, nebo rodina se o ně není schopna či ochotna postarat, nebo tyto děti nemohou být osvojeny a umístěny do náhradní rodinné péče. V dětském domově se nachází také děti, u nichž soud nařídil ústavní výchovu. Přestože se dětské domovy snaží dětem zajistit náhradní výchovnou péči, a to v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání podle individuálních potřeb dětí, nedokážou jim však zajistit chybějící mateřskou lásku. Někteří šťastlivci z dětských domovů mají možnost navštěvovat své původní rodiny, avšak mnoho dětí se bohužel nemá již kam vrátit. A právě často jediným kontaktem zvenčí s těmito dětmi je návštěva orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí by měl vždy jednat v nejlepším zájmu dětí, z toho důvodu, pokud existuje jakékoliv podezření, že je některá rodina nefunkční, danou rodinu prošetří a soud případně vydá předběžné opatření. V tomto případě by se mohlo zdát, že to nejhorší, co dítě potká, je právě přemístění do dětského domova. Avšak často je to naopak – umístění do dětského domova je často pro dítě to nejlepší, co ho může potkat. Proto je velmi důležitá komunikace mezi OSPOD a dětskými domovy, a to především z důvodu umístování dětí do těchto zařízení, dále ohledně řešení vzniklých problémů či ohledně návratu dítěte zpět do rodiny.

Tomuto tématu bych se chtěla i v budoucnu dále věnovat, jelikož život v dětských domovech rozhodně není lehký, a pokud bychom ho mohli jako sociální pracovníci buď v dětských domovech, nebo v OSPOD alespoň trochu dětem ulehčit, stojí to rozhodně za to. Protože každé dítě si zaslouží být šťastné.

Tato práce přináší zajímavý pohled na celé fungování komunikace jednotlivých dětských domovů s OSPOD. Bakalářská práce by mohla proto zajímat samotné dětské domovy, OSPOD i každého, kdo se touto problematikou zabývá.

1 Rodina

Každý si pod pojmem rodina představí něco jiného. Většina populace si myslí, že rodina je soužití matky, otce a dětí. Definovat rodinu není vůbec lehké, jelikož se rodina dá definovat jak z pohledu sociologie, tak také z pohledu psychologie, práva apod.

Jak již uvedl Dunovský (1999), rodina je nejdůležitější a primární společenskou skupinou, společně se skupinou předškolní, školní, pracovní a vrstevnickou. Autor dále uvádí, že rodinu je možné chápat jako malou primární společenskou skupinu, která je dána základními vztahovými požadavky, tj. je zde pokrevní vztah rodičů a dětí nebo vztah jiný, např. osvojení. Mezi další podmínky patří soužití ve společné domácnosti a plnění funkcí a rolí, které z tohoto soužití vyplývají. Podle Možného (2002) se rodina právě zakládá až narozením prvního dítěte.

Podle Fišerové (2018) je rodina chápána jako původní a nejdůležitější skupina či instituce, která tvoří základní článek sociální struktury a základní ekonomickou jednotku. Autorka dále konstatuje, že mezi základní funkce patří reprodukce a výchova, respektive socializace potomstva a přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje. Průcha (2013) definuje rodinu jako nejstarší společenskou jednotku, která má za úkol plnit funkce socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a mnoho dalších funkcí. Autor dále dodává, že rodina má také vytvořit určité emocionální klima, formovat interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.

Giddens (2013) konstatuje, že rodina je skupina osob spojena především přímým příbuzenstvím, kdy dospělí členové a členky přebírají na sebe zodpovědnost za děti. Se stejným názorem přichází Vágnerová (2012), která tvrdí, že rodina je nejvýznamnější sociální skupina, a to z hlediska rozvoje dětské osobnosti. Dále autorka dodává, že právě zde dítě získává první informace o okolním světě, a to prostřednictvím dospělého, obvykle matky, jelikož mateřská osoba, později celá rodina, je pro dítě zdrojem jistoty a bezpečí, ale také zdrojem informací o něm samém.

Dříve se rodina definovala svazkem, který schválila církev nebo stát, a pouty pokrevního příbuzenství mezi rodiči a dětmi (Matoušek, 2013). Autor také konstatuje, že v dnešní době je výraz rodina spíše definován jako rodinné soužití blízkých lidí.

1.1 Funkce rodiny

Většina českých autorů jako je Bechyňová (2008), Langmeier (2006), Matějček (2008) a Špaňhelová (2010), kteří se věnují funkcím rodiny, vychází z dělení dle Dunovského (1999), který funkce rodiny rozlišuje na čtyři základní, a to biologicko-reprodukční funkci, ekonomicko-zabezpečovací funkci, socializačně výchovnou funkci a funkci citově emocionální. Toto členění pak Bechyňová (2008) doplňuje o aktuální poznatky, např. v kontextu sanace rodiny, jejímž cílem je především zachování či obnovení funkcí rodiny v přirozeném prostředí. Sanace je zpravidla určena rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen (Bechyňová, 2008).

Níže popisujeme jednotlivé funkce rodiny dle Dunovského (1999) s uvedením aktuálních poznatků. Toto členění považujeme za základní, neboť z něj vychází i dostupná právní legislativa týkající se rodiny, a to zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Biologicko-reprodukční funkcí se rozumí udržení života, a to početím a porozením nového člověka (Dunovský, 1999). Špaňhelová (2010) dodává, že tato funkce slouží k plození potomstva a uspokojování sexuálních potřeb partnerů. Podle Dunovského (1999) se tato funkce právě někdy nazývá funkcí sexuální, přičemž dochází k oddělení sexuálních aktivit „pro radost“ od sexuálních aktivit „pro reprodukci“, proto v této oblasti nachází vztah muže a ženy svůj vlastní smysl, a pokud z něj vznikne nový jedinec, nachází zde svou genetickou výbavu. Langmeier (2006) dodává, že právě rodina je stálou základní plodící jednotkou nové generace, i když existuje možnost rodit děti i mimo manželství.

Ekonomicko-zabezpečovací funkce se nevztahuje jen na dítě v rodině, ale na všechny členy domácnosti (Dunovský, 1999). U dnešní rodiny je chápána jako společné hospodaření a materiální zabezpečení dětí do takové míry, jak je to pro ně možné (Špaňhelová, 2010). Dříve se jednalo především o výrobní službu, v současné době se však rodina stala spotřební jednotkou, která je zcela závislá na výrobní činnosti společnosti, ale i dnešní rodina si udržuje určité prvky výroby, převážně se jedná o činnosti rodiny, například jde o úklid, přípravu stravy, a především domácí činnosti, které nejsou koníčkem, ale nutností (Dunovský, 1999). Autor dále konstatuje, že zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupem času přechází do oblasti sociální, ale i duševní, proto má také poskytovat členům rodiny životní jistoty.

Socializačně-výchovná funkce spočívá především v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o něj, v jeho výchově, přijetí, jaké je, porozumění mu v jeho vývoji, potřebách a požadavcích, které je potřeba včas a náležitým způsobem uspokojit (Dunovský, 1999). Autor dále dodává, že je potřeba rozvíjet jeho všechny schopnosti a síly, při tom vždy prosazovat jeho nejlepší zájem a prospěch, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi, ale také učit ho, aby bylo samo schopno jim čelit a překonávat je. Langmeier (2006) dodává, že rodina učí dítě základní způsoby společenského chování a předává mu základní kulturní statky společnosti. Podle Špaňhelové (2010) se tato funkce v současnosti naplňuje ve veřejných institucích, jako je mateřská škola, škola a různá volnočasová zařízení, ale rovněž do funkce socializačně-výchovné můžeme zařadit i generační předávání kulturních hodnot.

Citová či emocionální funkce dle Dunovského (1999) je v rodině vázaná na plně rozvinutého, zralého a odpovědného člověka, pro něhož není citový vztah chvilkový, ale je trvalou bází jistoty a citovým základem pro všechny členy rodiny, jelikož je stejně potřebná jak pro dospělého člověka, tak pro děti, ale v různé podobě. Dunovský (1999) dává za důraz především zájem o dítě a sledování jeho prospěchu. Tento důraz vychází především z emocionality, která zajišťuje rodinám harmonický život, pocit celkového uspokojení a také životní naplnění pro všechny její členy (Dunovský, 1999). Matějček (2008) k tomu zdůrazňuje, že citový vztah vytváří základ pro vztah dítěte k širšímu sociálnímu okolí a jde zde především o životní princip důvěry či nedůvěry v druhé lidi. Emocionální funkce se dostává v postmoderní společnosti do popředí (Špaňhelová, 2010). Autorka dále konstatuje, že současná rodina s menším počtem dětí má prostor pro poskytování emocionálního vztahu.

1.2 Funkčnost rodiny

Již v roce 1987 sestavil profesor Dunovský tzv. dotazník funkčnosti rodiny, který se opírá o osm základních oblastí, mezi které patří: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně-ekonomická situace, zájem o dítě, péče o dítě, osobnost rodičů, dítěte a sourozenců (Dunovský, 1999). Na základě výsledného skóre dotazníku lze rodiny rozdělit na čtyři typy, tj. rodina funkční, problémová, dysfunkční a afunkční (Dunovský, 1999). Většina českých autorů, jako je například Fischer (2014), Kohoutek (2002), Kraus (2014) a mnoho dalších, vychází ve svých odborných statích z těchto čtyř typů funkčnosti dle prof. Jiřího Dunovského.

Rodina funkční plní všechny svoje funkce řádně (Kraus, 2014). Je to taková rodina, ve které je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch (Fischer, 2014). Podle dotazníku představuje tuto rodinu pásmo od 0-4 bodů (Dunovský, 1999). U rodiny problémové se již v oblasti plnění základních funkcí objevují závady, které zatím nevedou k narušení rodinného systému ani k narušení zdravého vývoje dítěte (Kohoutek, 2002). Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit nebo si nechá poradit pomocí zvenčí, která je jednorázová nebo krátkodobá (Fischer, 2014). Zde je pásmo v dotazníku 5-9 bodů (Dunovský, 1999). V rodině dysfunkční dochází k nedostatečnému naplnění funkcí, ale jejich život není ohrožen (Kraus, 2014). Často je ale ohrožena výživa, zdraví, rozvoj psychiky a osobnosti dítěte (Kohoutek, 2002). Sobotková (2012) dodává, že v takové rodině buď jeden, anebo více členů produkuje maladaptivní, nezdravé chování, mezi které patří například popírání či neřešení problémů, chybějící intimita, obviňování, nejasná komunikace, nejasná pravidla a kompetence a mnoho dalších. Tato rodina není schopna zvládat tyto problémy sama, proto je nutné realizovat řadu opatření z okolí (Fischer, 2014). Podle pásma dotazníku se jedná o dysfunkční rodinu tehdy, když výsledky dotazníku jsou v rozmezí 10-14 bodů (Dunovský, 1999). O rodinu afunkční jde tehdy, když rodina již nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládaná, a v této fázi je zásadně ohrožené zdraví dítěte, někdy i jeho život (Matějček, 1994). Dochází zde k fyzickému, psychickému týrání, až k záhubě dítěte, proto je potřeba zasáhnout, rodiče zbavit práv a dítě odebrat z rodiny a předat do náhradní rodinné péče (Fischer, 2014). O rodinu afunkční se jedná tehdy, když v dotazníku vyjde bodové pásmo 15-24 (Dunovský, 1999).

1.3 Typologie rodiny

Rodinu lze popsat pomocí řady kritérií. Prvním nejpoužívanějším kritériem je velikost rodiny, kdy Kraus (2014) hovoří o tzv. nukleární, jaderné, základní, malé či užší rodině. Jde o typ rodiny, kde v běžné domácnosti žijí spolu rodiče (rodič) a jejich děti, ať už vlastní či adoptované (Kraus, 2014). Rodinu rozšířenou, širokou neboli velkou autor popisuje jako rodinu či domácnost, ve které žije více nukleárních rodin mající společné bydliště a domácnost, většinou se jedná o blízké příbuzné, prarodiče, tety, strýce apod.

Dalším kritériem může být druh příslušnosti k rodině. Máchová již v roce 1974 popsala tuto příslušnost jako rodinu orientační, což je taková rodina, do které se jedinec narodí a během životního cyklu by se měl v takové rodině osamostatňovat. Rodina rozmnožující

neboli prokreační je novou rodinou, založenou většinou prostřednictvím manželství (Máchová, 1974). V dnešní době vznikají nové rodiny i formou registrovaného partnerství, které tvoří asi 5 % populace, a tyto rodiny prosazují své zájmy jako minoritní skupina (Hargašová, 2007). Registrované partnerství může plnit funkce emocionální, ekonomickou a částečně i funkci biologickou (Hargašová, 2007).

Moderní pojetí rodiny dle její struktury popisuje Šafránková (2019), která definuje úplnou rodinu jako rodinu, kde v jedné domácnosti žije otec, matka, dítě, popřípadě děti. Dále autorka konstatuje, že neúplná rodina je taková, ve které chybí minimálně jeden z rodičů, a to z důvodu rozvodu, ovdověním, rodina samotného rodiče nebo trestní vazbou rodiče, a mnoho dalších. Za doplněnou rodinu je autorkou považována rodina, která je tzv. doplněna, např. nevlastním otcem, matkou či dětmi.

Gjuričová (2009) dodává, že ještě existují rodiny třígenerační, nesezdané, nebiologické, tedy sociálně utvořené, vzniklé adoptí či pěstounstvím. V odborné literatuře se můžeme také dočíst o rodinách s homosexuálními a lesbickými rodiči nebo o bezdětných rodinách (Gjuričová, 2009).

Šafránková (2019) dále zmiňuje dělení rodin podle převládajícího modelu rodiny a dominance rodiče neboli dělení podle autority v rodině. První rodinou je rodina patriarchální, kterou řídí a ve které má dominanci otec (Šafránková, 2019). Druhým typem je rodina opačná neboli rodina matriarchální, ve které hraje hlavní úlohu matka (Šafránková, 2019).

1.4 Poruchy rodiny

Ne však každé dítě může vyrůstat ve vlastní rodině. Příčin je několik, ale většinou se jedná o nějakou poruchu rodiny, kterou můžeme definovat jako situaci, kdy rodina z nějakého důvodu a v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, které jsou dané společenskou normou, jejichž očekávání je zaměřené na začlenění členů do společnosti, většinou dětí (Dunovský, 1999). Autor dále dodává, že se může také jednat o selhání člena nebo členů rodiny. Toto selhání se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí (Dunovský, 1999).

1.4.1 Členění rodinných poruch

Níže popisujeme členění rodinných poruch dle Dunovského (1999), který poruchy rozdělil na pět základních, a to rodiče se o dítě nemohou starat, rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě, rodiče se nechtějí starat o dítě, rodiče dítě týrají a zneužívají a rodiče se o dítě nadměrně starají. Toto členění považujeme za základní, neboť z něj vychází většina českých autorů, např. Fisher (2014), Gillernová, et al. (2011), kteří se věnují problematice poruch funkčnosti rodiny.

První poruchou je porucha, kdy rodiče se o dítě nemohou starat (Dunovský, 1999). Nastává tehdy, kdy tato problematika spočívá v nepříznivých přírodních podmínkách a situacích, jindy v poruchách fungování celé společnosti, kam patří například válka, bída či hladomor, dále hlavně spočívá v narušení celého rodinného systému, například rozbití objektivními příčinami jako je nemoc, úmrtí nebo invalidita, a v poslední řadě mohou problémy přecházet na samotný problém života rodičů a jejich možnost starat se o děti, nebo to může být nepříznivý zdravotní stav dítěte, které právě kvůli němu nemůže vyrůstat a žít doma (Fisher, 2014).

Mezi další poruchu patří ta, kdy se rodiče neumějí či nedovedou starat o dítě. To je situace, kdy rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby, a to buď proto, že jsou značně nezralí, nebo proto, že nejsou schopni se vyrovnat se zvláštními situacemi, jako je například mimomanželské narození dítěte, handicap dítěte, nebo dítě přijaté do náhradní rodiny či jiné (Dunovský, 1999). Fisher (2014) dodává, že částečně sem patří i situace, kdy rozvádějící či rozvedení rodiče nevědí, jak si poradit s dítětem, anebo situace, kdy se rodič nemůže o své dítě starat, jelikož druhým rodičem, který má dítě ve své péči, je mu v tom zabráněno.

Třetí poruchou je porucha, kdy rodiče se nechtějí starat o dítě. Příčiny spočívají především v nejrůznějších poruchách osobnosti rodičů, které způsobí, že náležitě neplní rodičovské povinnosti, kam spadá například neposkytnutí potřebné péče a v nejhorším případě opuštění dětí (Dunovský, 1999). Zájem rodiče není dobrý, dalo by se říct, že je až hostilní (Gillerová, et al., 2011). Péči o dítě dle Fishera (2014) lze hodnotit jako nedostatečnou, žádnou nebo škodlivou, kterou lze označit jako zanedbávání dítěte jak v oblasti somatické, tak psychické.

Předposlední a nejzávažnější poruchou je ta, kdy rodiče dítě týrají a zneužívají, tzv. syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN). U této poruchy rodiče k dětem mají hostilní, nepřátelský vztah, který se projevuje násilím na nich, jako je pálení cigaretou, střídání teplé a studené vody, svazování a mnohem drastičtější způsoby, ale patří sem samozřejmě i sexuální zneužívání, které může vést až ke smrti dítěte (Dunovský, 1999). Syndrom CAN ve svých publikacích dále specifikují autoři Dunovský, et al. (1995), Fisher (2014) nebo Kukla (2016).

Poslední poruchou je nadměrné starání se o dítě. Rodiče se o dítě nadměrně starají a takové starání vede k rozmazlování, nepřipravenosti na samotný život, nerespektování druhých apod. (Dunovský, 1999).

V takových případech, kdy dítě nemá možnost prožít dětství ve vlastní rodině, existuje v České republice hned několik organizací, kde může dítě za určitých, mnohem lepších podmínek, vyrůstat. Této problematice jsou věnovány následující kapitoly.

2 Sociálně-právní ochrana dětí v České republice

Problematikou sociálně-právní ochrany dětí se zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Dle MPSV (2019) je výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj především právem a povinností obou rodičů, ale ne však všichni rodiče se chtějí nebo mohou o své děti starat. Dále ministerstvo dodává, že právě v takových situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je zapotřebí hledat optimální formu náhradní péče, o kterou se stará orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), a je to také jeden z jeho hlavních úkolů.

Špeciánová (2007) a Matoušek (2016) definují sociálně-právní ochranu dětí (SPOD) obdobně jako soubor cílených činností upravených zákony, které směřují k zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj, řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení, které směřují k obnovení narušených rodinných funkcí. Tato ochrana je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zjednodušeně lze říct, že orgán sociálně-právní ochrany dětí, tzv. sociálka, je odbor péče o děti a mládež příslušného městského úřadu, který zastupuje zájmy dítěte v zařízeních, v nichž se rozhoduje o nezletilých dětech, například ve věcech, komu bude dítě svěřeno do výchovy, jaké bude výživné, jak častý bude styk s rodiči a mnoho dalších (Špeciánová, 2007).

Činnost sociálně-právní ochrany dětí je dále stvrzena Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech dítěte, Všeobecnou deklarací lidských práv a dalšími zákony, například občanským zákoníkem č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů, nebo zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů a mnoho dalších (MPSV, 2019).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů rozlišuje dva typy poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Prvním typem je dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 2, odst. 1) sociálně-právní ochrana v plném rozsahu a druhým typem je sociálně-právní ochrana v nezbytném rozsahu. Sociálně-právní ochrana v plném rozsahu náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem, které jsou k území České republiky trvaleji a pevněji vázány, jde tedy především o děti s českým státním občanstvím (MPSV, 2019).

Tuto ochranu v České republice realizují orgány sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou obecní úřady a újezdni úřady; obecní úřady obcí s rozšířenou působností; krajské úřady; Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočky pro hlavní město Prahu, ale také Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, který poskytuje sociálně-právní ochranu dětí ve vztahu k cizině (Zákon č. 359/1999 Sb., § 3,4, odst. 1). Matoušek (2016) dodává, že mezi orgány patří ještě také magistrátní úřady, které s krajskými úřady mohou pro výkon sociálně-právní ochrany pověřit jiné subjekty, z kterých se stanou tzv. pověřené osoby. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 4, odst. 2) dodává, že je potřeba odlišit další subjekty, které sociálně-právní ochranu poskytují, ale nejsou to orgány. Mezi tyto subjekty patří obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, z kterých se také stávají pověřené osoby (Zákon č. 359/1999 Sb., § 4, odst. 2).

Druhým typem dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 2, odst. 3) je sociálně-právní ochrana poskytnuta v nezbytném rozsahu. Jedná se o děti, které se ocitly na území České republiky bez jakékoliv péče, ale také v případě, pokud je jejich život nebo jejich vývoj vážně ohrožen či narušen (Zákon č. 359/1999 Sb., § 37, odst. 1). V tomto případě je ochrana realizována obecním úřadem, který uvědomí neprodleně obecní úřad obce s rozšířenou působností, který učiní další povinná opatření směřující k ochraně dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., § 37, odst. 2). Mezi nezbytná opatření patří podání návrhu na nařízení předběžného opatření; na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte; na ústavní výchovu dítěte nebo zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení (Zákon č. 359/1999 Sb., § 37, odst. 3).

Jednou z možností, jak je naplňována sociálně-právní ochrana, je realizace náhradní rodinné péče (NRP) (viz obrázek č. 1). Děti jsou umístěny do náhradní rodinné péče v případě, když rodiče nebo širší rodina nemůže uspokojit dítěti jeho základní potřeby (Social Work Degree Guide, © 2020). Za důvody, kdy se dítě ocitá mimo své rodinné zázemí, mohou poruchy rodiny, které se vzájemně prolínají (Bubleová, et al., 2011). Mezi tyto poruchy patří například situace, kdy se rodiče o své dítě nechtějí, nemohou, neumějí starat (Bubleová, et al., 2011). Mezi nejčastější příčiny, proč rodiče nepečují o své děti, patří duševní nemoc, alkoholismus či jiné závislosti, poruchy osobnosti, nízký věk a mnoho dalších (Virtuální knihovna NRP, © 2020).

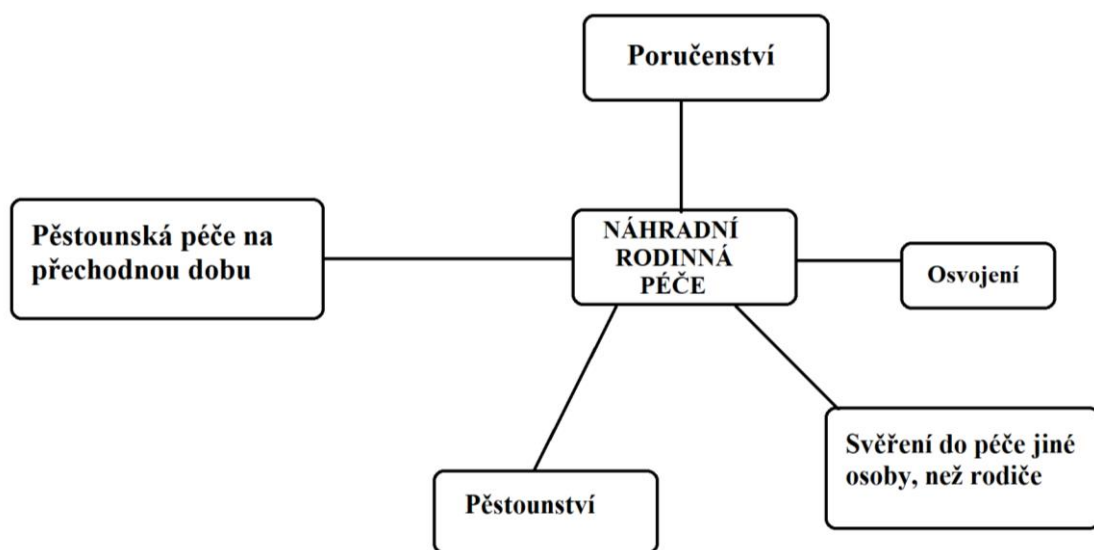
Obrázek č. 1: Schéma náhradní rodinné péče versus ústavní péče

Zdroj: Vlastní výzkum, 2021

Orgán sociálně-právní ochrany dětí odebranému dítěti z rodinného zázemí se pokouší nalézt přechodnou péči u jeho nejbližších příbuzných – prarodiče, tety, ale pokud se nepodaří nalézt vhodné zázemí v širší rodině, hledá se náhradní rodina mezi prověřenými a proškolenými zájemci o náhradní rodinnou péči, a v neposlední řadě nastupují zařízení institucionální (ústavní) péče (Obrázek č. 1) (Virtuální knihovna NRP, © 2020).

3 Formy náhradní rodinné péče

V České republice existuje několik možností, kam může být dítě umístěno při odebrání z rodiny. Odebrání dítěte z rodiny může rozhodnout jen soud (Bubleová, et al., 2011). Návrh na zahájení řízení podává orgán sociálně-právní ochrany dětí (Zákon č. 359/1999 Sb., § 14, odst. 1). Orgán sociálně-právní ochrany dětí nemůže o odebrání dítěte rozhodnout ani dočasně, vždy musí soud do 24 hodin rozhodnout o předběžném opatření (Zákon č. 292/2013 Sb., § 452, odst. 1). K odebrání dítěte z rodiny dojde v nejzávažnějších případech ohrožení dítěte, které jsou vypsány již výše.

Obrázek č. 2: Schéma náhradní rodinné péče

Zdroj: Vlastní výzkum, 2021

3.1 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinnou péčí bychom mohli definovat jako formu péče o dítě, kdy je vychováváno někým jiným než biologickým rodičem, která se nejvíce podobá životu v přirozené rodině (Bubleová, et al., 2018a). Náhradní rodinná péče se dělí na následujících pět skupin (viz obrázek č. 2).

3.1.1 Svěření do péče jiné osoby, než rodiče

Svěření do péče jiné osoby je upraveno občanským zákoníkem č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů § 953-957. Tento zákoník definuje svěření jako situaci,

kdy *nemůže-li o dítě pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka, tzv. pečující osobě* (§ 953, odst. 1, s. 101). Svěření dítěte musí být vždy v souladu se zájmy dítěte, osoba, která se bude starat o svěřené dítě, musí poskytnout záruku řádné výchovy, má bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do vlastní péče (Občanský zákoník, 2012, § 954). Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 954-955) uvádí, že soud dá vždy přednost osobě příbuzné nebo osobě, která je dítěti blízká, které uloží práva a povinnosti. Soud vždy stanoví biologickým rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich schopnosti, možnosti a majetkové poměry a uloží jim povinnost vyplácet určitou výši výživného k rukám pečující osoby, která má právo s výši výživného hospodařit v souladu se zájmy a potřebami dítěte (Občanský zákoník, 2012, § 956). Svěření dítěte do péče jiné osoby není spojeno s nárokem na dávky (Středisko náhradní rodinné péče, © 2020).

3.1.2 Osvojení neboli adopce

Osvojení či adopce je upraveno občanským zákoníkem č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů § 794-845. Tento zákoník definuje osvojení jako způsob, kdy *přijímají manželé či jednotlivci opuštěné dítě za vlastní a mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho rodiči* (§794, s. 86). Dále je v §795 (s. 87) uvedeno, že *osvojením vzniká nový právní i rodinný vztah, neboť mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, tím pádem veškerá vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou osvojením zanikají*.

Child Welfare Information Gateway (2020) definuje adopci jako sociálně emocionální právní proces, ve kterém se děti, které nejsou vychovávány svými rodiči, stávají stálými a plnoprávními zákonnými členy rodiny. Podmínkou pro osvojení je právní uvolnění dítěte, které je svěřeno soudem trvale do péče osvojitele (Pazlarová, 2013a). Při osvojení se do knihy narození, tzv. matriky, na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení vždy zapíše osvojitel či osvojitelé osvojeného dítěte (Občanský zákoník, 2012, § 797). Pazlarová (2013a) konstatuje, že osvojitelé mohou osvojenému dítěti změnit jméno a dítě získává jejich příjmení. Dítě, které je osvojené, získává v rodině postavení jako biologické dítě, včetně příbuzenských vztahů s rodinou osvojitele (Bubleová, et al., 2018a). Autoři dodávají, že smyslem osvojení je, aby osvojené dítě získalo stabilní a bezpečné rodinné zázemí, které je ochrání a rodiče je budou milovat jako své biologické dítě.

Dle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů (§ 799) máme podmínky pro osvojení, které se musí dodržovat. Nejdůležitější podmínkou je, *že osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná fyzická osoba, která zaručuje, že bude pro osvojené dítě dobrým a milujícím rodičem* (Občanský zákoník, 2012, § 799, odst. 1, s. 87). Dále musí platit, *že mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let*, ale máme zde také výjimku, která nám říká, *pokud souhlasí s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a je-li osvojení v souladu se zájmy dítěte, může být věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem výjimečně menší než šestnáct let* (Občanský zákoník, 2012, § 803, s. 87).

Bubleová, et al. (2018a) konstatují, že osvojení je vyloučeno mezi osobami příbuznými v přímé linii a sourozenci, což znamená, že osvojenci nemůže být babička ani zletilá sestra, ale osvojencem se může stát teta či strýc, pokud by to bylo ku prospěchu dítěte.

Osvojiteli se také mohou stát manželé, nebo jeden z manželů s tím, že bude mít souhlas druhého manžela, ale tento souhlas není zapotřebí, pokud druhý manžel není svéprávný, nebo tento souhlas by byl spojen s překážkou těžko překonatelnou (Bubleová, et al., 2018a). Autoři dále dodávají, že v případě soužití partnerů, kteří se rozhodli pro osvojení a nejsou sezdaní, může osvojit dítě jen jeden z nich, nebo tzv. výjimečná osoba, která žije sama, může mít svoje děti, má vlastní děti, má další děti přijaté do náhradní rodinné péče, a mnoho dalších.

Osvojit lze dítě nezletilé, které nenabýlo plné svéprávnosti (Občanský zákoník, 2012, § 802). Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 805-806) uvádí, že o osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, jestliže dosáhlo 12 let, dále se to neobejde bez souhlasu rodičů dítěte nebo osob, které mají oprávnění podat souhlas za rodiče.

Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 840, odst. 2) dále uvádí, že osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení a o osvojení vždy rozhoduje soud na návrh osvojitele.

Specifickou formou je osvojení do nebo ze zahraničí, tzv. mezinárodní adopce, která je určena pro děti, kterým se nepodařilo najít náhradní rodinu v zemi jejich původu

(Pazlarová, 2013a). Autorka dále dodává, že v České republice tato forma vstoupila v platnost v roce 2000.

Většina adopcí je spojena s adoptí nezletilého dítěte, ale existuje taky podle právního předpisu i adopce dospělého, který má stejně jako dítě všechna práva jako biologické dítě, včetně práva dědického (Child Welfare Information Gateway, © 2020).

3.1.3 Pěstounská péče

Právní vymezení nám určuje občanský zákoník č. 82/2012, ve znění pozdějších předpisů především § 958-973 a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů § 47 (Středisko náhradní rodinné péče, © 2020). Občanský zákoník č. 82/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 958, odst. 1, s. 101) definuje pěstounskou péči jako *formu náhradní rodinné péče, kdy o dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů ani poručníků, z toho důvodu může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovy, který o něj pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu, ale mezi pěstounem a dítětem nevzniká tak velký poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem*. Do pěstounské péče jsou děti umístěny bez vlastní viny, většinou jde o děti, které byly týrané, zanedbávané nebo opuštěné (Adoption Exchange Association, © 2020). Biologickým rodičům zůstávají práva a povinnosti k dítěti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, kromě práv a povinností, které jsou určeny pěstounovi (Občanský zákoník, 2012, § 960, odst. 1). Tento zákoník dále vymezuje práva a povinnosti pěstouna, mezi které patří *povinnost a oprávnění o dítě osobně pečovat a při výchově dítěte vykonávat přiměřeně práva a povinnosti rodičů, povinnost informovat rodiče dítěte o podstatných záležitostech* a v neposlední řadě *povinnost udržet, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči a ostatními příbuznými* (Občanský zákoník, 2012, § 966-967, s. 102).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 47a, odst. 2, s. 65) vymezuje další práva a povinnosti, jako je například *povinnost pěstouna si zvyšovat znalosti a dovednosti, především v oblasti výchovy a péče o svěřené dítě, a to v rozsahu 24 hodin ročně*. Dále má pěstoun *právo na psychologickou, terapeutickou či jinou odbornou pomoc alespoň jednou za šest měsíců a mnoho dalších* (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47a, odst. 2, s. 65).

Pazlarová (2013b) dodává, že pěstoun není zákonným zástupcem dítěte a nemá k dítěti vyživovací povinnost, ale stát zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu těm, kteří se dítěte ujali, tato odměna se nazývá dávky pěstounské péče.

Biologičtí rodiče dítěte mají nadále vyživovací povinnost, která je svěřována úřadům (Bubleová, et al., 2018b). Dle občanského zákoníku č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 960, odst. 2) děti, které jsou svěřené do pěstounské péče, své biologické rodiče znají a předpokládá se tedy i osobní styk s nimi. Dále zákoník vnímá pěstounskou péči jako dočasnou péči, nikoli jako trvalou. Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 959, odst. 2) dodává, že si biologičtí rodiče mohou zažádat u soudu o návrat dítěte do vlastní péče, soud takovému návrhu vyhová, když je v souladu se zájmy dítěte.

Pěstounská péče má přednost před péčí o děti v ústavách či jiných zařízeních ústavního typu (Bubleová, et al., 2018b). Přímo občanský zákoník č. 89/2012 (§ 962, odst. 1, s. 102) stanovuje podmínky pro stání se pěstounem, mezi které patří *poskytování záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky a musí souhlasit se svěřením dítěte do pěstounské péče.*

V České republice je nejvíce rozšířená pěstounská péče dlouhodobá, kdy je dítě svěřováno nejčastěji do péče bez omezení doby trvání s předpokladem, že svěřované dítě zůstane do své zletilosti v pěstounské péči (Pazlarová, 2013b).

Dnes je v pěstounské péči až 100 000 dětí a dospívajících, kteří čekají na lásku a bezpečí, které poskytuje trvalý domov (Adoption Exchange Association, © 2020).

3.1.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Tato péče je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 27a) a dále občanským zákoníkem č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů § 958, odst. 3 (Středisko náhradní rodinné péče, © 2020). Cílem pěstounské péče na přechodnou dobu je poskytnout ohroženým dětem okamžitou pomoc v náhradním rodinném prostředí do doby, než se podaří naleznout trvalé řešení pro jejich složitou situaci (Bubleová, et al., 2018b). Autoři dále dodávají, že se jedná o dočasné řešení situace v krizovém období dětského života.

Důvody pro umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu stanovuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 27a). Mezi tyto důvody patří *doba, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, dále doba, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat, a také doba do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není potřeba* (Zákon č. 359/1999 Sb., § 27a, odst. 7, s. 51). V takové péči může být dítě umístěno maximálně na jeden rok (Středisko náhradní rodinné péče, © 2020).

Účelem této péče je právě poskytnout rodičům čas, aby si vyřešili své problémy tak, aby byli schopni si převzít dítě zpět do své péče, popřípadě aby byla dítěti nalezena vhodná trvalá rodina (Bubleová, et al., 2018b). Středisko náhradní rodinné péče (2020) konstatuje, že těm, kteří se stanou pěstouny na přechodnou dobu, jsou poskytnuty finanční dávky pěstounské péče a mají také možnost využít odbornou pomoc a podporu ze strany doprovázejících organizací nebo oddělení sociálně-právní ochrany dětí na obecních úřadech. A dále dodává, že ti, kteří se chtějí stát pěstouny na přechodnou dobu, musí projít procesem prověřování a příprav na náhradní rodičovství, kdy tyto kurzy činí minimálně 72 hodin.

3.1.5 Poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje

Poručenství je upraveno občanským zákoníkem č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů, především § 928-942. Dle občanského zákoníku č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 928) se dítěti stanoví poručník v případě, pokud rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti či byla odpovědnost pozastavena, jedná se zkrátka o situace, kdy dítě nemá žádného rodiče, který má vůči svému dítěti vykonávat rodičovskou odpovědnost. Dále tento zákoník ukládá, že poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost.

Bubleová, et al. (2018b) konstatují, že do péče poručníka jsou většinou svěřovány děti, které by mohly být osvojené, ale nenajde se pro ně vhodný osvojitel. Ve většině případů soud ustanoví poručníka, kterého si určila rodina, ale pokud toto přání rodina nevyslovila, tak soud stanoví poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých k dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu (Bubleová, et al., 2018b). Autoři dále dodávají, že funkce výkonu poručníka je pod neustálým dohledem soudu, a to jak z pohledu správy majetku dítěte, tak i ohledně jeho osobních záležitostí, dále má poručník povinnost

podávat soudu zprávy, a to zpravidla v ročních intervalech a veškerá rozhodnutí poručníka týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

Občanský zákoník č. 82/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 935, s. 99) stanovuje zánik poručenství, a to především když *nabude-li alespoň jeden z rodičů poručenice rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat, nebo dítě nabylo svéprávnosti, bylo osvojeno, poručník zemřel či byl odvolán a soud zprostil poručníka jeho funkce.*

4 Institucionální náhradní rodinná péče

Do institucionální (ústavní) péče je dítě umístěno na základě soudního rozhodnutí, ale ve většině případů na základě tzv. předběžného opatření (Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 74, odst. 1). Po tomto opatření následuje zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy (Hulmáková, 2013).

Před nařízením ústavní péče je soud povinen zkoumat, zda není lepší svěřit dítě do náhradní rodinné péče nebo do péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají vždy přednost před ústavní výchovou (Kukla, et al., 2016).

V případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to nejdéle na dobu šesti měsíců (Občanský zákoník, 2012, § 971, odst. 2, s. 102).

V ústavní péči je potřeba vymezit dva hlavní pojmy:

Ústavní výchova

Ústavní výchova je upravena zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a občanským zákoníkem č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů. Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 971, odst. 1, s. 102) říká, že do ústavní výchovy je dítě převzato, jestliže *jeho výchova, tělesný, rozumový, duševní stav a řádný vývoj je vážně ohrožen či narušen do takové míry, že je to v rozporu se zájmy dítěte, anebo jsou tu vážné důvody, které vedou rodiče k tomu, že nemohou výchovu dítěte zabezpečit*. Podle občanského zákoníku č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 971, odst. 1) je ústavní výchova nařízena tehdy, když dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Mezi opatření, které může obecní úřad obce s rozšířenou působností, popřípadě soud, nařídit, lze zařadit napomenutí, dohled, omezení rodičovských práv nebo povinnost navštívit poradenské zařízení (Zákon č. 359/1999 Sb., § 13, odst. 1).

Ústavní výchova, pokud musí být nařízena, by měla trvat pouze po dobu nezbytně nutnou, tedy měla by být co nejkratší (Kukla, et al., 2016). Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 972, odst. 1, s. 103) ukládá, že *ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let. Před uplynutím této doby od jejího nařízení lze tuto dobu prodloužit*,

jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy dále přetrvávají. Ústavní výchovu lze prodloužit opakovaně, ale vždy jen na dobu tři let a po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy, dítě zůstává nadále v ústavní výchově, i když už uplynula doba dříve stanovená soudem (Občanský zákoník, 2012, § 972, odst. 1, s. 103). Celková doba pobytu v zařízeních ústavní výchovy trvá do doby, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do zletilosti dítěte, pokud není soudem rozhodnuto jinak (Zákon č. 218/2003 Sb., § 22, odst. 2). Pokud však nesplnila svůj účel ani po dosažení zletilosti, může být soudem prodloužena, ale nejdéle do devatenácti let zletilého (Zákon č. 218/2003 Sb., § 22, odst. 2).

Ústavní výchova nemá trestní charakter a nařizuje ji soud v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělání jedince (Kukla, et al., 2016). Nejčastější důvody při umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy jsou dvojího typu. První důvody směřují ze strany rodičů, mezi které patří například zanedbání povinností rodičů vůči dítěti, výchovná nezpůsobilost rodičů a mnoho dalších (Slomek, 2010). Mezi druhé důvody směřující ze strany adolescentů lze zařadit například závadné chování – protiprávní jednání, počáteční závislost na drogách, opakující se útoky z domova (Slomek, 2010). Ústavní výchova bývá často nařízena dětem se závažnou poruchou chování, kteří se však nedopustili delikventního chování (Hlumáková, 2013).

Ochranná výchova

Ochranná výchova je jedním z ochranných prostředků, který upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Ochrannou výchovu ukládá soud pro mládež, který může mladistvému uložit ochrannou výchovu tehdy, pokud *o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, či dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření* (Zákon č. 218/2003 Sb., § 22, odst. 1, s. 4035).

Ochrannou výchovu lze uložit tehdy, pokud dítě spáchalo čin, za který dle trestního zákoníku byl uložen výjimečný trest, a v době spáchání činu dítě dovršilo 12 let (Hlumáková, 2013).

Dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (§ 22, odst. 2) ochranná výchova trvá stejně jako ústavní výchova do dosažení osmnácti let, ale soud pobyt v tomto ústavu může prodloužit, a to nejdéle do devatenácti let věku zletilého z důvodu studijní povinnosti.

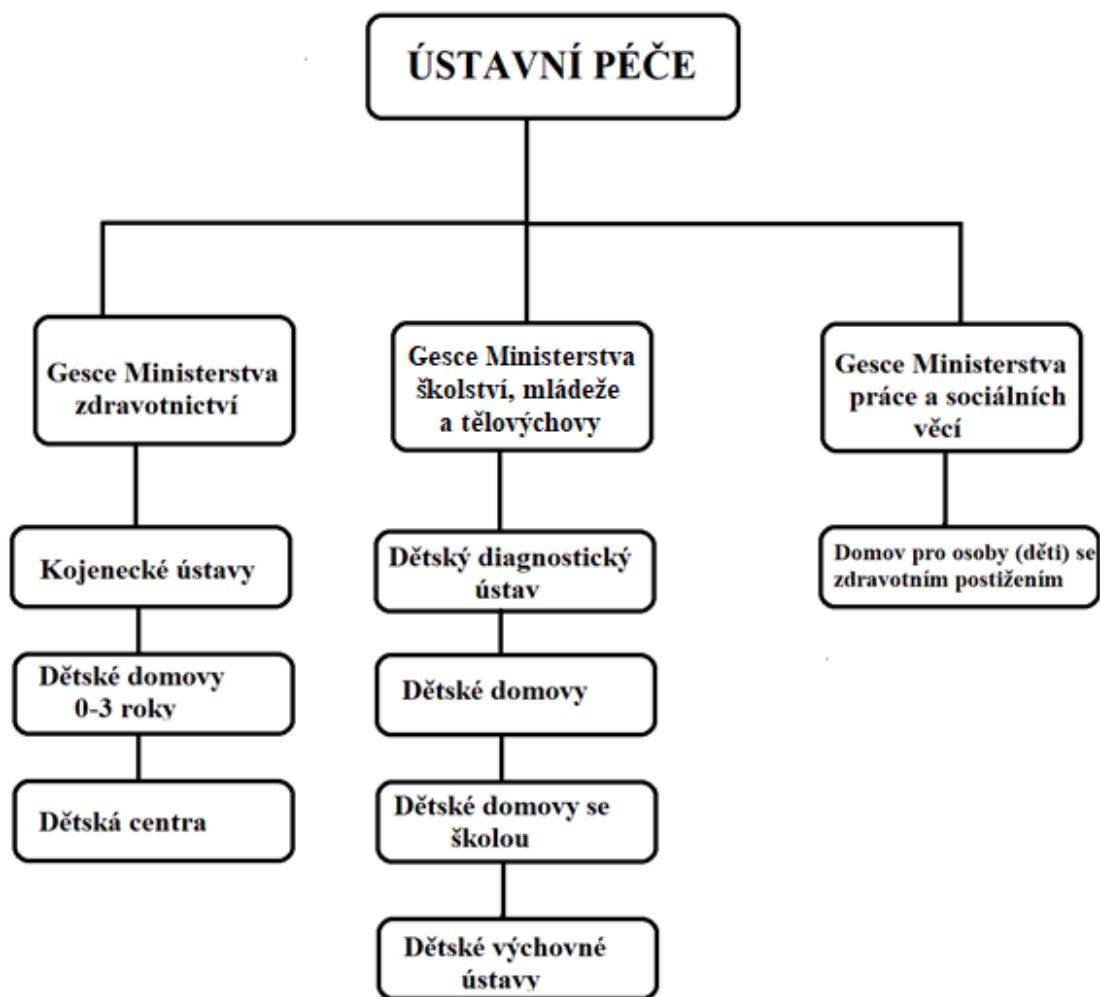
Pokud není možné vykonat ochrannou výchovu ihned, nařídí soud pro mládež dohled probačního úředníka do doby jejího zahájení (Zákon č. 218/2003 Sb., § 22, odst. 3).

Pokud je dítě přemístěno do institucionální péče, tak nejprve je umístěno do diagnostického ústavu, kde se podrobí důkladnému šetření, kde se analyzují problémy dítěte a vypracují se výchovná doporučení, která se budou realizovat v ústavu, do kterého bude dítě umístěno následně (Hulmáková, 2013).

Pokud byla nařízená ústavní péče nebo svěření dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči, *je soud povinen alespoň jednou za šest měsíců přezkoumat, zda nadále trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné nyní zajistit dítěti náhradní rodinnou péči* (Občanský zákoník, 2012, § 973, s. 103). Občanský zákoník č. 89/2012, ve znění pozdějších předpisů (§ 973, s. 103) dále určuje vše, co si má soud za tímto účelem vyžádat či opatřit, a to zejména *zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, vyjádření názoru dítěte a v poslední řadě vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska*.

V ústavní péči dochází v celé řadě k nevýhodám pro dítě (Kukla, et al., 2016). Autoři dodávají, že mezi nevýhody patří především situace, kdy dítě není svěřováno jednomu vychovateli, a osoby, které o dítě pečují, mají jen částečnou zodpovědnost za vývoj a výchovu dítěte. Mezi další problém spadá vytvoření trvalého citového vztahu dítěte k pečující osobě, jelikož dochází k častému měnění pečovatelů či ústavů (National Center for Biotechnology Information, © 2020).

Ústavní péče v České republice spadá do gesce tří ministerstev (Obrázek č. 3), a to Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí (Kukla, et al., 2016).

Obrázek č. 3: Schéma ústavní péče

Zdroj: Vlastní výzkum, 2021

4.1 Ústavní péče v gesce Ministerstva zdravotnictví

Tyto zařízení fungují od narození do tří let věku dítěte, jestliže se žádným způsobem nepodařilo zajistit dítěti náhradní rodinnou péči, tak je svěřeno do gesce zařízení Ministerstva zdravotnictví (Kukla, et al., 2016). Výzkumy ukazují, že právě v tomto typu ústavů mají děti nejvyšší úspěšnost umístění do rodin, ať už vlastní či náhradní, kdy úspěšnost činí 80-85 % (Kukla, et al., 2016). Autoři dodávají, že do gesce Ministerstva zdravotnictví spadají kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti 0-3 roky a dětská centra.

Kojenecké ústavy umísťujú najmenší deti, a to zpravidla novorozence až kojence do jedného roku veku (Vládní nařízení č. 24/1952 Sb., § 13). Dle nařízení č. 24/1952 Sb., nařízení ministra zdravotnictví o organizaci preventivní a léčebné péče, ve znění pozdějších předpisů (§ 13, s. 183) se jedná o deti, jejichž *vývoj je ohrožen zejména vrozenou slabostí, vrozenými vadami, proběhlou nemocí, nesprávnou výživou nebo nevhodným domácím prostředím*. Kukla, et al. (2016) dále dodávají, že právě kojenecké ústavy bývají často spojeny s dětskými domovy pro deti 0-3 roky.

Dětské domovy pro deti 0-3 roky přijímají zpravidla deti do tří let věku, o které se nemá kdo starat, anebo deti, kterým není v rodině poskytnuta řádná péče a vhodné zdravotní prostředí (Vládní nařízení č. 24/1952 Sb., § 14). Kukla, et al. (2016) dodávají, že jde o deti, jejichž denní program a stravovací návyky musí být přizpůsobeny jejich věku a potřebám. Autoři dále konstatují, že právě tyto domovy mohou poskytovat ubytování pro ženy v průběhu těhotenství, jestliže je zde důvod nepříznivé životní situace, která by ohrožovala její zdraví a zdraví dítěte, ale také může být přijato dítě s matkou, otcem či s někým jiným, a to z důvodu zácvků péče o dítě, jestliže se jedná o dítě, které potřebuje speciální potřeby, dítě přecházející z náhradní rodinné péče a mnoho dalších.

Dětská centra jsou transformující se ústavy předchozích typů, které právě nabízejí komplexnější péči o ohrožené deti a také poskytují ambulantní služby (Kukla, et al., 2016).

Pro přijetí do těchto tří zařízení jsou dána určitá specifika, kdy se jedná o zdravotní, sociální a zdravotně-sociální důvody (Kukla, et al., 2016). Dle Kukly, et al. (2016), zdravotní důvod spočívá především ve velmi závažném zdravotním problému, který neumožňuje péči v rodině. Mezi sociální důvod patří například situace, kdy rodiče jsou ve výkonu trestu, nebo dítě je před umístěním do náhradní rodinné péče, a do zdravotně-sociálního důvodu spadá podezření na syndrom CAN, deti odložené rodiči kvůli zdravotnímu postižení a mnoho dalších (Kukla, et al., 2016). Finančně-ekonomické podmínky rodiny nesmí být jedinou indikací k odebrání dítěte z rodiny (Virtuální knihovna NRP, © 2020).

4.2 Ústavní péče v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Zařízení spravovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jsou určená pro deti starší tří let, nejdéle však do 26 let věku (Zákon č. 109/2002 Sb., § 2, odst. 6).

Do gesce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy spadá dětský diagnostický ústav, dětské domovy, dětské domovy se školou a dětské výchovné ústavy.

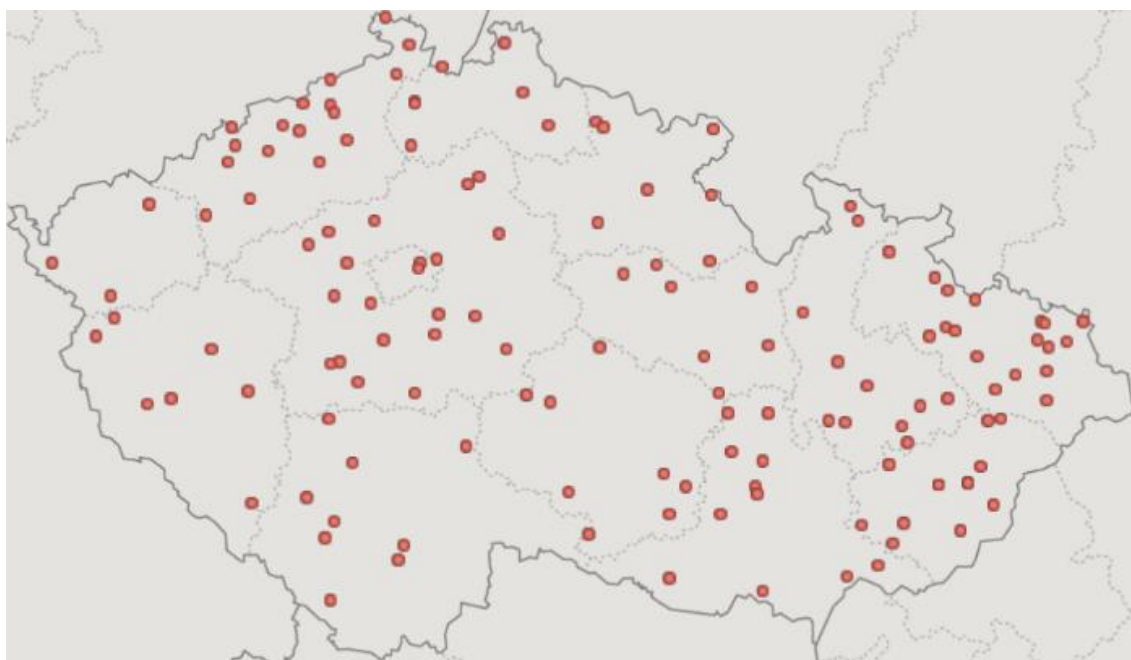
Dětské diagnostické ústavy upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Dle tohoto zákona (§ 1, odst. 2) přijímají zpravidla děti od tří do 18 let, které jsou sem umístovány za účelem komplexního vyšetření po stránce zdravotní, psychologické, sociální a pedagogické. Na základě tohoto komplexního vyšetření, zdravotního stavu a volné kapacity zařízení jsou následně děti umístěny do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů (Zákon č. 109/2002 Sb., § 5, odst. 1). Pobyt v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů a plní několik úkolů podle potřeby dítěte, jedná se o úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační a mnoho dalších (Zákon č. 109/2002 Sb., § 5, odst. 2, 6).

Dětské domovy umísťují děti od tří do 18 let, v případě, že se dítě připravuje na svoje budoucí vzdělání, tak dokonce i do 26 let, ale také mohou být zde umístěny nezletilé matky s vlastními dětmi (Zákon č. 109/2002 Sb., § 12, odst. 3). Děti z dětských domovů se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí domova (Zákon č. 109/2002 Sb., § 12, odst. 2). Dle tohoto zákona (§ 5, odst. 6) dětské domovy plní převážně výchovné, vzdělávací a sociální úkoly ve vztahu k dětem. V dětských domovech jsou děti rozděleny do rodinných skupin, ve kterých je nejméně šest a nejvíce osm dětí různého pohlaví a věku, sourozenci jsou většinou dány do stejné skupiny (Vavrysová, 2018). Autorka dále konstatuje, že pro správný chod dětského domova by měl mít každý domov nejméně dvě a nejvíce šest takových rodinných skupin.

Dětské domovy se školou přijímají zejména děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky (Zákon č. 109/2002 Sb., § 13, odst. 4). Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (§ 13, odst. 1) dodává, že dětské domovy se školou zajišťují péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování, a také pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které vyžadují pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu výchovně-léčebnou péči.

Dětské výchovné ústavy stejně jako dětské domovy se školou pečují o děti se závažnými poruchami chování, které mají uloženou ústavní nebo ochrannou výchovu a jsou starší 15 let (Zákon č. 109/20002 Sb., § 14, odst. 1). Dále dodává, že také poskytují péči nezletilým matkám s dětmi a dětem vyžadujícím výchovně-léčebnou péči, pro tyto děti se zde zřizují oddělené výchovné skupiny. Do výchovného ústavu může být přijato i dítě starší 12 let, které má uloženou ochrannou výchovu, jelikož v jeho chování se projevují závažné poruchy, takže nemůže být umístěno do dětského domova se školou (Zákon č. 109/20002 Sb., § 14, odst. 3). Ve výchovném ústavu jsou tvořeny výchovné skupiny, které tvoří nejméně pět a nejvíce osm dětí, a platí, že v jednom výchovném ústavu lze zřídit jen šest takovýchto skupin (Vavrysová, 2018). Autorka dodává, že do výchovných skupin jsou děti rozděleny podle výchovných, vzdělávacích či zdravotních potřeb.

Celkově v České republice máme 139 dětských domovů (obrázek č. 4), ať už se jedná o dětské domovy, dětské domovy se školou nebo dětské domovy pro děti s postižením (Asociace dítě a rodina, © 2019).

Obrázek č. 4: Přehled dětských domovů v ČR

Zdroj: Mapa dětských domovů v ČR – Asociace Dítě a Rodina, z.s. (ditearodina.cz),
© 2019

4.3 Ústavní péče v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí

Do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí patří domov pro osoby (děti) se zdravotním postižením (Kukla, et al., 2016).

Domov pro osoby či děti se zdravotním postižením je domov, do kterého jsou umístovány děti, jejichž zdravotní handicap vyžaduje zvláštní péči, a právě z tohoto důvodu nemůžou být v domácí péči (Kukla, et al., 2016). Autoři dále konstatují, že mezi zdravotní handicap patří tělesný, smyslový, mentální či kombinovaný handicap.

5 Spolupráce OSPOD s dětským domovem

Spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) s dětským domovem je stanovena podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Pokud soud nařídí ústavní výchovu, tak obecní úřad s rozšířenou působností sjedná dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení, které je označeno v rozhodnutí soudu (Zákon č. 359/1999 Sb., § 28). Zároveň dle tohoto zákona vyzve rodiče nebo jiné fyzické osoby, které jsou odpovědné za výchovu dítěte, aby předal dítě ve stanovené lhůtě domluvenému zařízení.

Pokud bylo dítě umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a soud rozhodl o jeho přemístění do zařízení nařízené ústavní výchovy, tak obecní úřad s rozšířenou působností sjedná dobu přijetí dítěte do tohoto zařízení, které je označeno v rozhodnutí soudu (Zákon č. 359/1999 Sb., § 28). Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ve kterém se dítě nyní nachází, zabezpečí ve spolupráci se zařízením ústavní výchovy převoz dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., § 28).

Pokud dojde k tomu, že rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte se nepodrobí rozhodnutí soudu, tak obecní úřad obce s rozšířenou působností podá soudu návrh na výkon rozhodnutí (Zákon č. 359/1999 Sb., § 28).

Sociální pracovník nebo sociální pracovnice musí nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě v zařízení nařízené ústavní výchovy, ale také navštíví rodiče tohoto dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., § 29, odst. 2). Dále sociální pracovník je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob a také má právo nahlížet do dokumentace, která je o dítěti vedena (Zákon č. 359/1999 Sb., § 29, odst. 3). Dítě také může navštívit zaměstnanec kraje nebo MPSV (Zákon č. 359/1999 Sb., § 29, odst. 7).

Pokud jde o pobyt dítěte mimo ústav, tak to má svá pravidla, která jsou zakotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§ 30). Pobyt u rodičů či jiných fyzických osob může povolit ředitel ústavního zařízení tehdy, pokud dostal písemný souhlas od obecního úřadu obce s rozšířenou působností (Zákon č. 359/1999 Sb., § 30, odst. 1). Tento pobyt může trvat nejvýše 30 kalendářních dní jen tehdy, když se jedná o první pobyt u těchto osob (Zákon č. 359/1999 Sb., § 30, odst. 1). Písemný souhlas od obecního úřadu obce s rozšířenou působností musí

obsahovat určité náležitosti, mezi které patří *určení osob, u nichž bude dítě pobývat, délka a místo pobytu mimo ústav* (Zákon č. 359/1999 Sb., § 30, odst. 2, s. 53).

Povinností sociálního pracovníka či sociální pracovnice je zpracování individuálního plánu ochrany ve spolupráci s určitým dítětem (Dušková, et al., 2016). Autorky konstatují, že tento plán by se měl v pravidelných krátkodobých intervalech přezkoumat a aktualizovat. Dále pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí zkoumá, zda nedochází v zařízení ze strany vychovatelů či ředitele k porušování práv dítěte, z toho důvodu vždy dochází k vyměňování informací bez přítomnosti třetí osoby (Dušková, et al., 2016). Autorky dodávají, že pokud dojde ke zjištění porušení práv, sociální pracovník či pracovnice musí tuto skutečnost oznámit, a to zejména zřizovateli zařízení, soudu, který nařídil ústavní péči, a nadřízenému pracovníkovi.

6 Cíl práce a výzkumné otázky

6.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak probíhá spolupráce sociálních pracovníků v dětských domovech s orgány sociálně-právní ochrany dětí.

6.2 Výzkumné otázky

- 1) Jakým způsobem probíhá spolupráce dětských domovů s orgány sociálně-právní ochrany dětí?
- 2) Jaké jsou hlavní oblasti spolupráce mezi jednotlivými dětskými domovy a orgány sociálně-právní ochrany dětí?
- 3) Jakým úskalím čelí dětský domov při komunikaci s orgány sociálně-právní ochrany dětí?

7 Metodika

7.1 Strategie výzkumu

K realizaci výzkumné části bakalářské práce byl použit kvalitativní typ výzkumu, kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru a otevřené kódování v podtextu realizovaného rozhovoru.

Kvalitativní výzkum byl po dlouhá léta pouhým doplňkem tradičních kvantitativních výzkumných strategií (Hendl, 2016). Autor (2016) dodává, že současná metodologie se přiklání k tomu, že oba přístupy mají rovnocenné postavení a je vhodné, když se vzájemně doplňují. Kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a na základě tohoto tématu určí základní výzkumné otázky, které může v průběhu výzkumu, sběru a analýzy dat měnit či doplňovat (Hendl, 2016).

Významný metodolog Creswell (2017, s. 300) charakterizuje kvalitativní výzkum jako *proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému, výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*.

Pro kvalitativní výzkumnou strategii je nejdůležitější celostní přístup a zkoumání v přirozených podmínkách, a to za pomoci pozorování, rozhovorů, analýzy dokumentů atd. (Vymětal, et al., 2004). Autoři dodávají, že u kvalitativní výzkumné strategie je důležitých několik bodů, mezi které spadá *formulace výzkumných otázek a stanovení cílů výzkumu, volba zkoumaných osob a místa výzkumu, sběr a analýza dat* (Vymětal, et al., 2004, s. 134).

Polostrukturovaný rozhovor neboli rozhovor pomocí návodu, tedy částečně řízený, je charakteristický tím, že má předem určený předmět, který tvoří předem připravený soubor témat/otázek, u kterých není stanoveno jejich pořadí (Reichel, 2009). Autor dodává, že tazatel může formulaci otázek během rozhovoru měnit, ale podmínkou je, že musí být probrány všechny. Smith, et al. (2009) dodávají, že právě polostrukturovaný rozhovor patří mezi nejčastěji doporučovanou metodu sběru dat. Gulová, et al. (2013) tvrdí, že tazatel by měl být dostatečně otevřený ke zkušenostem respondentů.

7.2 Etika výzkumu

Mezi etické zásady spadá především to, že výzkum nesmí v žádném případě ohrozit, natož poškodit zkoumané jedince fyzicky, psychicky, sociálně či jinak (Reichel, 2009). Autor dodává, že realizátoři výzkumu by měli dodržovat především dvě zásady. První zásadou dle Reichela (2009, s. 177) je, že *osoba nesmí být zkoumána, pokud o tom neví nebo s tím nesouhlasí*. Druhou zásadou je, že *zkoumanou osobu lze do výzkumu zařadit pouze na základě tzv. poučného (informovaného) souhlasu*. Tento souhlas může mít různou podobu, a to buď písemný souhlas či nahraný souhlas, nebo u dotazníku je souhlasem jeho vyplnění (Reichel, 2009).

Výzkum v bakalářské práci probíhal v souladu se zákonem 101/2002 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů. Informanti byli pravdivě informováni o podstatě a účelu sběru dat. Z důvodu zachování soukromí nejsou v bakalářské práci zmíněná jména informantů a místa výkonu pracovní činnosti. V bakalářské práci jsou uvedené pouze citace, ze kterých nelze poznat, o kterého informanta se jedná. E-mailovou komunikací byl získán informovaný souhlas a žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování bakalářské práce pro nezdravotnické pracoviště (v příloze č. 2 jsou přiloženy vzory těchto dokumentů). Tyto podepsané souhlasy jsou uloženy u autorky práce.

7.3 Výběrový soubor

Výběrový vzorek byl tvořen vedoucími pracovníky či sociálními pracovníky z dětských domovů v Jihočeském kraji, kteří projevíli zájem se podílet na této bakalářské práci. V Jihočeském kraji je zřízeno devět dětských domovů, z nich je jeden soukromý a jeden pro sluchově postižené. Se spoluprací na výzkumu souhlasilo šest dětských domovů. Rozhovory jsem realizovala s předem domluvenými vedoucími pracovníky, popřípadě sociálními pracovníky z určitého dětského domova. Výzkum probíhal v měsících březen až duben 2021.

7.4 Zpracování dat

Rozhovory probíhaly pomocí elektronických médií s předem domluvenými informanty. Tyto rozhovory byly zaznamenávány písemně do předem připraveného formuláře, který je uveden v příloze č. 1.

Pro třídění dat jsem využila otevřené kódování. Otevřené kódování je prvním krokem při analýze dat (Gulová, et al., 2013). Otevřeným kódováním by měly být významové jednotky označovány pojmy neboli kódy, které vystihují podstatu označovaného jevu a které nám budou sloužit pro tvorbu kategorií (Gulová, et al., 2013). Autoři dodávají, že při kódování je potřeba kódovat větu po větě, slovo od slova.

8 Výsledky

V této kapitole jsou zjištěné výsledky výzkumného šetření, které byly získány pomocí polostrukturovaného rozhovoru s dětskými domovy v Jihočeském kraji, kteří projevíli zájem o spolupráci.

Tato kapitola je členěna tak, abychom získali odpovědi na všechny výzkumné otázky. Kódování probíhalo prostřednictvím Wordu a metodou papír-tužka.

Výsledky jsou členěny do tří hlavních kategorií s dalšími podkategoriemi (Obrázek č. 5), které byly vytvořeny ze zakódovaných odpovědí.

Spolupráce DD s pracovníky OSPOD	Hlavní oblasti spolupráce jednotlivých DD s OSPOD	Úskalí DD při komunikaci s OSPOD
<ul style="list-style-type: none">• Způsob spolupráce OSPOD s DD• Sjednání schůzky s OSPOD• Frekvence komunikace s OSPOD• Zkušenosti DD s OSPOD• Výhody a nevýhody spolupráce• Reakce OSPOD• Důležitost spolupráce a určité důvody• Změna spolupráce v čase• Přijímání dětí• Spolupráce OSPOD ve vztahu k místu DD	<ul style="list-style-type: none">• Oblasti spolupráce• Průběh návštěv a vztahu dítěte s OSPOD• Podání návrhu na zrušení ústavní výchovy• Vyžádání rozhovoru ze strany dítěte• Odměny a tresty v DD	<ul style="list-style-type: none">• Problémy při komunikaci• Získané informace o přijímaném dítěti• Úplnost dokumentace• Nátlak ze strany OSPOD na DD

Obrázek č. 5 Soupis kategorií a podkategorií

Zdroj: Vlastní výzkum, 2021

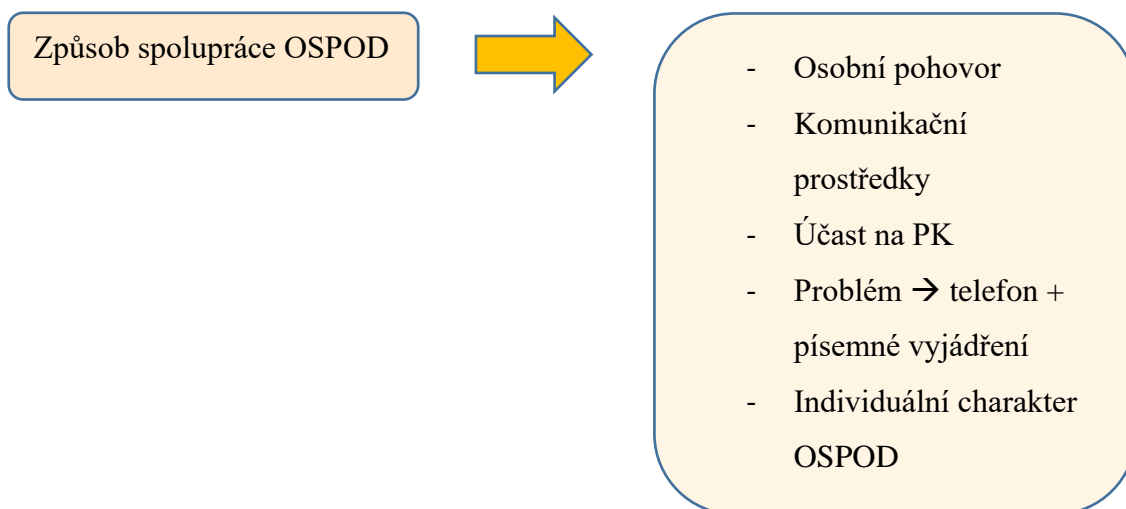
8.1 Spolupráce dětského domova s pracovníky OSPOD

Kategorie č. 1

Spolupráce dětského domova s pracovníky OSPOD

Podkategorie č. 1

Kódy

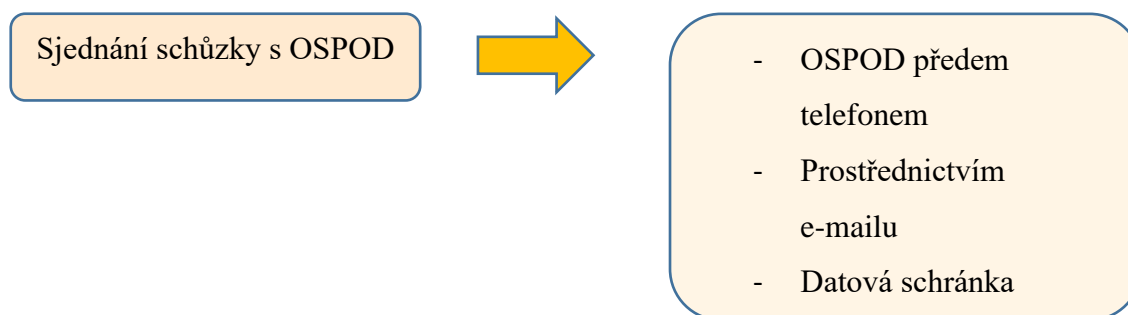

Cílem první otázky v rozhovoru bylo zjistit, jakým způsobem dětský domov s OSPOD spolupracuje. Všichni informanti na otázku „Jakým způsobem s OSPOD spolupracujete? Popište systém, jakým máte nastavenou vzájemnou komunikaci, spolupráci a další oblasti týkající se nejlepšího zájmu Vašich klientů.“ odpověděli podobně. Všech šest informantů v odpovědi na otázku zmínili osobní pohovor. Informant č. 2 například uvedl: „*Osobní pohovory v rámci povinných návštěv za dětmi v DD (info o všech oblastech probíhající nařízené ÚV).*“ Další nejčastější odpovědi byla realizace prostřednictvím komunikačních prostředků. Informant č. 2 uvedl například: „*Aktuální spolupráce je nyní telefonicky, popř. skypové hovory dětí s pracovníky OSPOD, písemně formou zpráv na děti v ÚV.*“ Nebo informant č. 6 odpověděl: „*Komunikace probíhá převážně telefonicky, e-mailem či osobně během návštěvy dítěte.*“ Dva informanti uvedli, že se účastní případové konference. Například informant č. 1 uvedl: „*Naše účast na případových konferencích přímo na konkrétním MěÚ.*“ Jediný informant č. 6 uvedl, že spolupráce je individuální. Jeho odpověď zněla: „*Spolupráce je velice individuální, jde o konkrétní OSPOD a jeho pracovníce. S několika málo OSPOD spolupráce funguje a pracovníci se snaží, dělají vše v zájmu dítěte, a DD vyjdou vstříc v různých otázkách, s ostatními jde pouze*

o nejnnutnější – návštěva dítěte v zařízení.“ Na poslední odpovědi, kterou jsem vybrala, se shodli všichni informanti. Tato odpověď směřovala k tomu, jak je spolupráce řešena, pokud nastane problém. Například informant č. 1 uvedl: *„Pokud se vyskytne problém, řešíme věc telefonicky a následně ihned formálně – písemně.“* Dále informant č. 5 uvedl: *„Závažné problémy konzultujeme a řešíme ihned společně.“*

Podkategorie č. 2

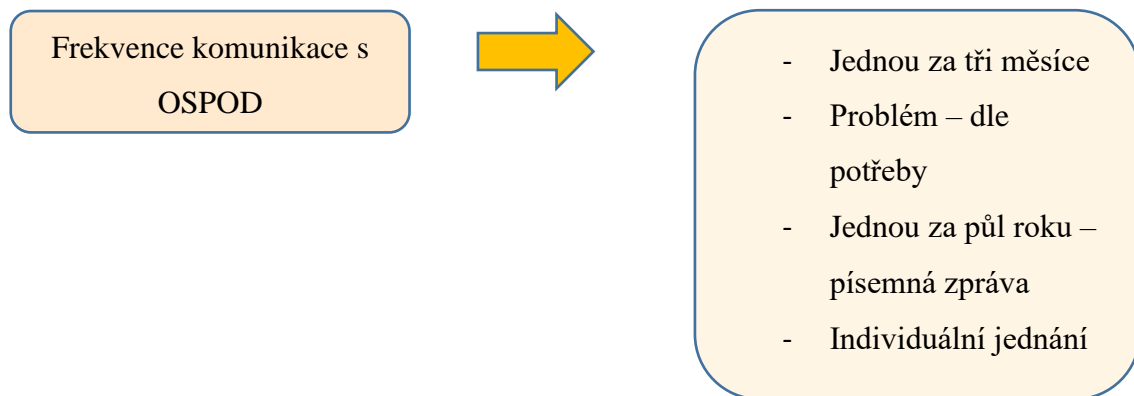
Kódy

Tato podkategorie byla vytvořena na základě druhé otázky, která zněla „Jakým způsobem si sjednáváte schůzku s OSPOD?“ Všichni informanti odpověděli obdobně. Například informant č. 1 uvedl: *„Schůzky si sjednává OSPOD s námi – když jedou za dítětem do DD, a to telefonicky předem.“* S touto odpovědí se ztotožňuje odpověď informanta č. 6, který řekl: *„Schůzku si sjednává většinou pracovnice OSPOD s DD, a to telefonicky si domluví termín návštěvy dítěte.“* Dále informant č. 3 v rámci rozhovoru uvedl: *„Schůzky sjednáváme ve většině případů telefonicky a ve větší míře schůzky sjednává OSPOD s DD.“* Dva informanti uvedli, že schůzku si sjednávají prostřednictvím e-mailové komunikace. Například informant č. 4 v rozhovoru uvedl: *„Schůzku si sjednává ta strana, která schůzku požaduje, informuje druhou stranu, a to písemně či telefonicky si dohodne termín.“* Jednou během rozhovoru zazněla také datová schránka, a to u informanta č. 2, který uvedl: *„Nejčastěji telefonicky, dále prostřednictvím datové schránky a e-mailu.“*

Podkategorie č. 3

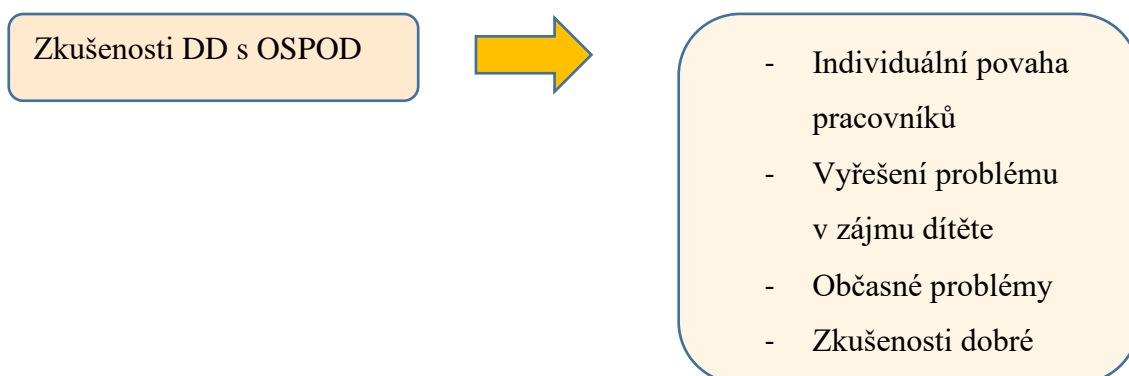
Kódy

Díky třetí otázce, která zněla „Jak často s OSPOD komunikujete?“, vznikla tato podkategorie. Pět informantů z šesti odpověděli stejně, že komunikace s OSPOD je jednou za tři měsíce. Informant č. 5 odpověděl: „*Pokud není závažný problém, tak čtvrtletně, při návštěvě OSPOD v zařízení.*“ Nebo informant č. 1 uvedl: „*Dle potřeby, minimálně jednou za tři měsíce.*“ Také skoro všichni informanti odpověděli obdobně ohledně problému, který nastal. Pokud nastane problém, tak komunikace s OSPOD je dle potřeby. Jak již uvedl informant č. 1 v předchozí odpovědi, tak jeho odpověď potvrdil i informant č. 4, který na mou položenou otázku odpověděl: „*Je to velmi různé, dle potřeby. Pokud se jedná o dítě, se kterým se řeší akutní problém, komunikace probíhá třeba i několikrát týdně.*“ Podobně odpověděl i informant č. 2, který uvedl: „*Dle aktuální potřeby, někdy i několikrát týdně, pokud to vyžaduje situace.*“ Informant č. 6 uvedl, že spolupráce je individuální. Z jeho úst vyšla tato odpověď: „*Písemně DD oslovuje OSPOD zasláním žádosti o povolení pobytu dítěte v rodině – velice individuální, dle dětí jezdících do rodiny a četnosti pobytů. Nebo telefonicky v případě zjištění informací o rodině – velice individuální, někdy např. jednou za měsíc, někdy i pětkrát za den.*“ Jednou v rámci rozhovoru také zazněl termín půlrok, a to z úst informanta č. 4: „*Jednou za půl roku si OSPOD vyžaduje písemnou zprávu k průběhu ústavní výchovy.*“

Podkategorie č. 4

Kódy

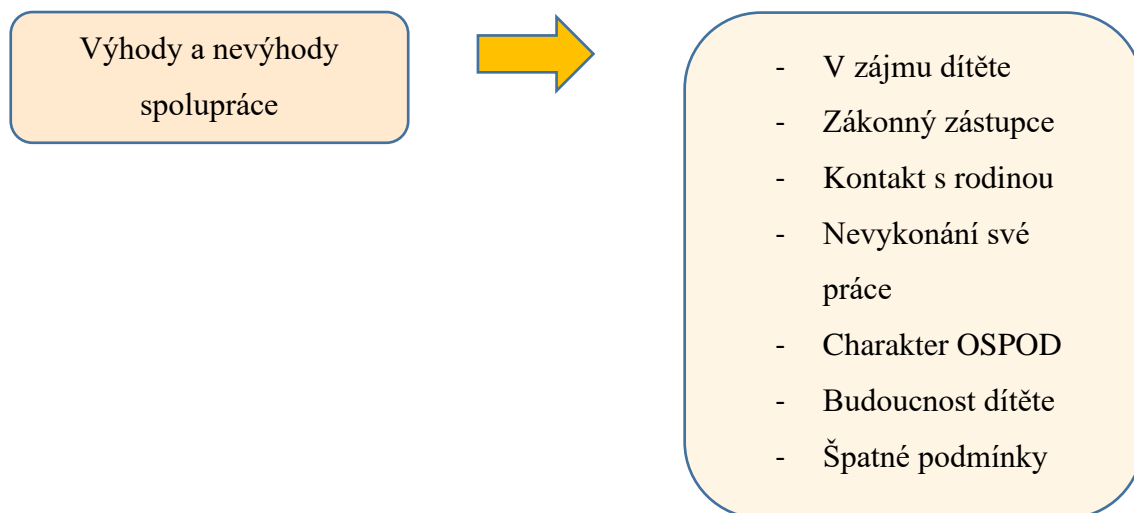

Cílem čtvrté otázky v rozhovoru bylo zjistit od dětských domovů, jaké zkušenosti mají s OSPOD. Na otázku „Jaké máte zkušenosti s pracovníky OSPOD?“ všichni informanti odpověděli dle vlastních zkušeností, z kterých právě vyplynuly výše zmíněné kódy. Tři informanti zmínili, že zkušenosti s OSPOD záleží na charakteru pracovníků. Například informant č. 3 uvedl: „*Je to o lidech a vedoucích pracovnících.*“ Dále do odpovědi informanta č. 1 lze zařadit hnedka tři první zmíněné kódy, jelikož jeho odpověď zněla: „*Sociální pracovníci jsou každý jiný, s některými se lze v zájmu dítěte na všem domluvit, a to i ve velmi krátkém čase vyřešit případný problém, s některými je komunikace složitější.*“ Podobnou zkušenost má i informant č. 4, který uvedl: „*Zkušenosti jsou velmi různorodé. Jsou OSPOD, které se o děti skutečně zajímají, mají vůli řešit problémy v jejich prospěch. Takových úředníků je většina. Mám bohužel ale i konkrétní velmi negativní zkušenosti, kde dochází k porušování práv dětí a rodiny, dokonce jsme jako DD podali podnět k přezkoumání některých podle našeho názoru protizákonných rozhodnutí v neprospěch dětí při povolování jejich pobytu v rodině.*“ I přes všechny problémy při komunikaci s OSPOD se informanti shodli, že spolupráce a zkušenosti jsou dobré, například jak uvedl informant č. 5: „*Spolupráce většinou velmi dobrá.*“, nebo informant č. 2: „*Většinou dobré zkušenosti, vstřícnost, empatie k naší práci.*“ S těmito odpověďmi se shoduje i informant č. 6, který uvedl: „*Zkušenosti jsou různorodé, u některých OSPOD a pracovníků jsou velice dobré. Pracovnice jsou ochotné vyjít vstříc, mají zájem o dítě a jeho rodinu.*“ Dále ve své odpovědi uvedl velké množství i záporných zkušeností, například: „*Pracovnicím OSPOD nejde o sanaci rodiny, dítě umístí do ústavní péče, a tím je o něj postaráno a nic jiného neřeší.*“, nebo „*Často OSPOD ani neví o druhém rodiči, nesnaží se jej kontaktovat.*“, anebo „*Pracovnice*

OSPOD jsou schopné dávat souhlas s pobytem dítěte v rodině za každou cenu, např. i když je v domácnosti osoba závislá na návykových látkách apod.“

Podkategorie č. 5

Kódy

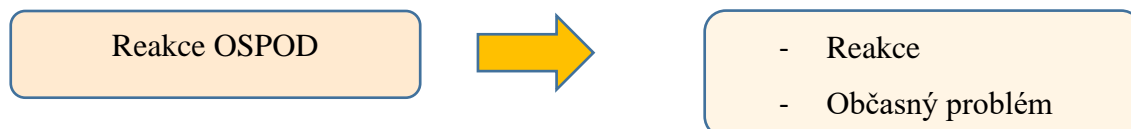

Tato podkategorie vznikla na základě páté otázky, která zněla „Jaké jsou výhody a nevýhody Vaší spolupráce?“ Tyto odpovědi se dosti lišily. V odpovědích se našly dvě nevýhody, které uvedl informant č. 1, který řekl: „*Nevýhodou je, pokud OSPOD nechce konat a nechává vše na DD, tak to je nepříjemné.*“, a informant č. 6 uvedl: „*OSPOD často jde „na ruku“ rodičům, pod tlakem institucí pouští děti do rodin, kde nejsou vhodné podmínky.*“ U třech informantů se sešly velmi podobné odpovědi, které směřovaly k zákonnému zástupci a byly brány jako výhoda. Tyto odpovědi uvedl informant č. 4, který pronesl: „*Výhody, pokud je spolupráce oboustranná a dobrá, jsou jasná: děti mají pocit jednotného vedení, mohou se na OSPOD v případě potřeby s důvěrou obrátit, např. když se jim třeba zde nemusí něco líbit.*“, dále informant č. 2 uvedl: „*Výhody vnímám v tom, že mají téměř vždy kontakt na zákonného zástupce, toho využíváme, pokud s námi rodiče nespolupracují, často jsou jediným kontaktem dětí mimo DD (některé děti nikdo z rodiny nekontaktuje).*“, a jako třetí se zmínil o zákonném zástupci informant č. 6, který ve své odpovědi zmínil i rodinu: „*Pokud jsou pracovnice solidní a schopné, tak je zde komunikace s rodinou, zajištění podpisů dokumentů od zákonných zástupců, shod na ne/povolování pobytů dětí v rodinách, řešení otázek kolem budoucnosti dítěte atd.*“ Mezi další výhody patří odpověď informanta č. 5, který uvedl: „*Výhodou je, že jsou v bližším kontaktu s rodinou – mohou nám podat cenné informace.*“, nebo odpověď informanta č. 1: „*Výhodou je, pokud je řešení okolností kolem dítěte.*“ Poslední informant

č. 3 na tuto otázku odpověděl: „*To je také dle jednotlivých OSPOD. Někde jde vše bez problému, někde nejde nic.*“

Podkategorie č. 6

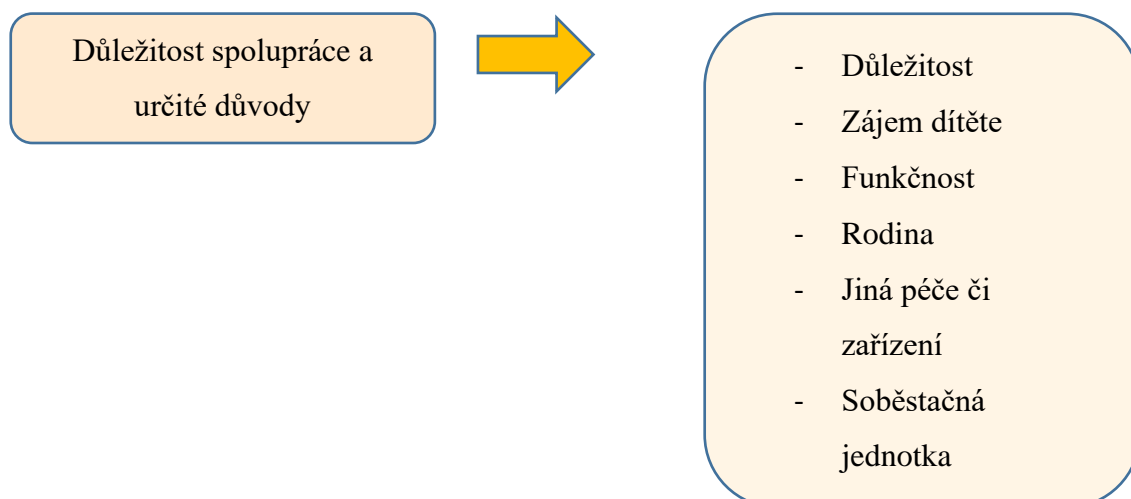
Kódy

Na otázku „Reaguje OSPOD vždy, nebo se objevují problémy?“ se pět informantů shodlo na odpovědi, která zněla, že OSPOD reaguje. Například z úst informanta č. 5 odpověď zněla: „*Většinou bez problémů.*“, informant č. 6 uvedl: „*Pokud OSPOD oslovíme, vždy nějak reaguje, ne vždy dle našich představ.*“, nebo informant č. 4 pronesl: „*V některých případech OSPOD na naše případné podněty reaguje ihned a pomůže, ale občasně problémy občas jsou.*“ Podobně odpověděli i informanti č. 2 a 3, kteří v odpovědi zmínili jejich nejčastější problém. U informanta č. 2 to bylo zpoždění. Jeho odpověď přesně zněla: „*Většinou reaguje, někdy se zpoždím.*“ Informant č. 3 uvedl: „*Většinou reaguje hned, ale ne vždy se problém vyřeší nebo se řeší dlouho.*“

Podkategorie č. 7

Kódy

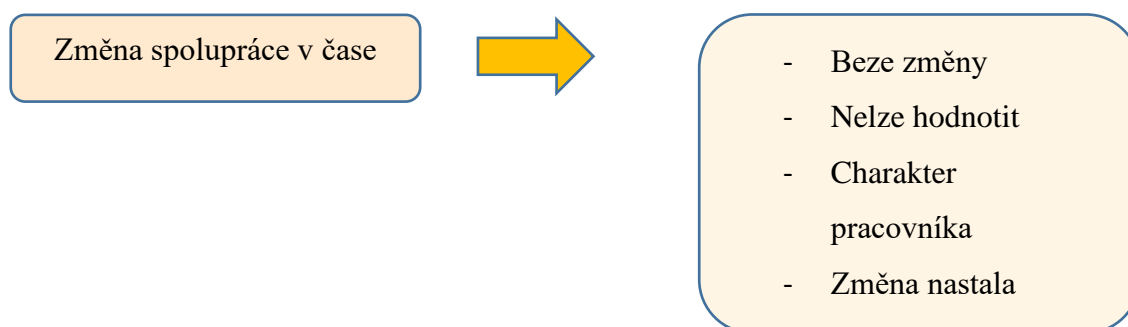

Díky sedmé otázce v rozhovoru, která zněla „Je pro Vás spolupráce důležitá? Můžete uvést důvody?“, vznikla právě tato podkategorie. Z výsledků rozhovorů vyplývá, že právě spolupráce dětských domovů s OSPOD je velmi důležitá. Na této odpovědi se shodli všichni informanti, jak například uvádí informant č. 4: „*Spolupráce je důležitá.*“

Bez spolupráce a společného cíle jde o práci poloviční, práce s rodinou a dítětem musí jít ruku v ruce.“, nebo informant č. 6, který uvádí i okolnosti, kdy je spolupráce špatná: *„Spolupráce jako taková samozřejmě důležitá je, pokud OSPOD nespolupracuje a s DD se rozchází v názorech, je vše špatně.*“ Podobná odpověď zazněla také u informanta č. 2, který uvádí i důvody jejich spolupráce: *„Spolupráce je důležitá, znají rodinné prostředí dětí, vazby, které nám mohou odkrýt původ nebo důvody závadného chování některých dětí, často jsou mostem v komunikaci s rodiči.*“ K dalším podobným důvodům se vyjádřil i informant č. 5, který uvedl: *„Spolupráce je velmi důležitá, jelikož znají rodinné zázemí dítěte, historii rodiny, aktuální situaci rodiny.*“ Mezi další důvody lze zařadit i možnosti jiné péče či přesun do jiného zařízení. K těmto důvodům se přiklání informant č. 3, který řekl: *„Mezi důvody lze zařadit – možnost návštěv rodičů, možnost pěstounské péče či hostitelské péče, možnost umístění klienta v jiném zařízení (př. výchovné), dohled nad klientem, informace o rodině, opatrovnictví nebo pomoc při shánění souhlasů rodičů.*“ Jediný informant č. 1 se vyjádřil ohledně spolupráce o vztahu k dítěti: *„Spolupráce je určitě důležitá, jde o nejlepší zájem dítěte, pokud funguje spolupráce, lze řešit okolnosti rychle a efektivně.*“ Dále se informant č. 6 zmínil o pravomocích, jeho odpověď zněla: *„DD je však v podstatě spíše soběstačnou jednotkou a spolupráce s OSPOD pro něj není tolik stěžejní, ba naopak, kdyby měl sociální pracovník DD jeho pravomoci, bylo by vše jednodušší.*“

Podkategorie č. 8

Kódy

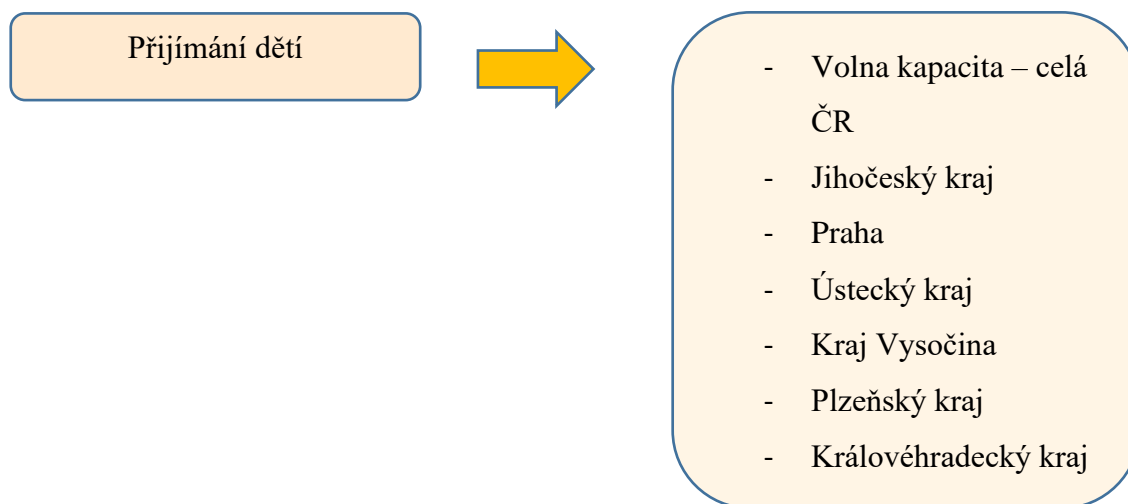

Cílem osmé otázky v rozhovoru bylo zjistit, zda se spolupráce dětských domovů s OSPOD změnila. Na otázku „Změnila se spolupráce v průběhu času? A jak?“ odpověděli čtyři informanti podobně. Například informant č. 5 řekl: *„Myslím, že se zásadně nezměnila.*“ Shodou okolností dva informanti odpověděli doslovně stejně: *„Spolupráce je přibližně stále stejná.*“ Tato odpověď patřila informantovi č. 2 a č. 4.

Odpověď informanta č. 1 je též obdobná se všemi odpověďmi ostatních informantů, kteří odpověděli, že se spolupráce nezměnila. Jediný, ale odpověděl, že je to vždy na určitém pracovníkovi. Jeho odpověď zněla: „*Vždy to je pouze o lidech, spolupráce jako taková se určitě nezměnila, vždy záleží na konkrétních pracovnících.*“ Informant č. 3 tuto zkušenost nemohl hodnotit, jelikož v tomto oboru pracuje krátce. Jediný informant č. 6 se zmínil o změně jednání, které se hlavně objevuje v chování pracovníků. Ve své odpovědi uvedl: „*Pracovnice OSPOD jednají více „strojově“, nemají o dítě takový zájem, pracovnice se řídí i nesmyslnými rozhodnutími svých nadřízených a děti nechávají dlouho stále v horších podmínkách pro život nebo pracovnice se více bojí zákonných zástupců dětí, tzv. jdou jim na ruku.*“

Podkategorie č. 9

Kódy

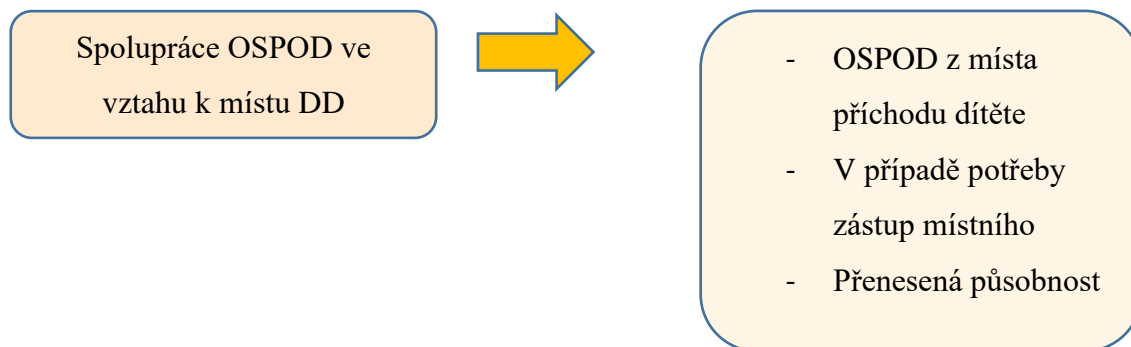

Tato podkategorie vznikla na základě deváté otázky, která zněla „Z jakých krajů přijímáte děti do domova?“ Zde se nejvíce sešly odpovědi celá Česká republika a Jihočeský kraj. Informant č. 5 uvedl: „*Nejvíce z Jihočeského kraje, ale z důvodu celorepublikové přeplněnosti DD, i z jiných krajů.*“ Z úst informanta č. 1 vyšla tato odpověď: „*Ze všech, pokud máme volnou kapacitu. Prioritou jsou však děti Jihočeského kraje.*“ Podobně odpověděl i informant č. 4, kde jeho odpověď zněla: „*Děti přijímáme, pokud máme volnou kapacitu, z Jihočeského kraje, pokud někdo žádá akutně o umístění z jiného kraje a je stále volná kapacita, přijímáme i ohrožené děti z jiných krajů.*“ Dále se se všemi předchozími odpověďmi shoduje odpověď informanta č. 3, která je ale doplněna informací o Praze. Jeho odpověď v přesném znění byla: „*Pokud je místo, tak přijímáme*

ze všech, většinou jsou ale děti z našeho kraje, ale i z Prahy.“ K této odpovědi lze připojit i odpovědi informantů č. 2 a č. 6, kteří přesně vyjmenovali určité kraje a v některých se shodli: „*Jihočeský, Ústecký, Plzeňský, Královéhradecký kraj.*“ Informant č. 2 ve své odpovědi uvedl další dva kraje, kterými byly: „*Praha a Vysočina.*“

Podkategorie č. 10

Kódy

Poslední podkategorie první hlavní kategorie vznikla na základě desáté otázky, která zněla „Spolupracujete vždy s OSPOD odkud dítě přichází, nebo v místě, kde se dětský domov nachází?“ Zde byla u všech informantů shodná odpověď. Například u informanta č. 5, č. 2 a č. 6 zněla stejně: „*Vždy OSPOD z místa trvalého pobytu dítěte.*“ Informant č. 1 uvedl: „*Ze zákona spolupracujeme s OSPOD odkud dítě přichází, OSPOD v místě DD nemá s dítětem z jiného kraje nic společného.*“ Dále informant č. 4 uvedl na pravou míru, proč tomu tak je: „*Spolupracujeme vždy s OSPOD, který k nám dítě umístil a vede jeho spis. Tak to stanoví zákon. Tento OSPOD pracuje i s rodinou dítěte, místo, kde se dětský domov nachází, v tomto případě není rozhodující.*“ Informant č. 3 zmínil ve své odpovědi situaci, kdy dochází na řadu OSPOD v místě, kde se nachází dětský domov. Jeho odpověď zněla: „*Pouze když dojde např. k výslechu, zastupuje místní, ale je to na domluvě OSPOD.*“ Dále informant č. 6 ve své odpovědi zmínil OSPOD v přenesené působnosti: „*Velkým problémem je zde spolupráce s OSPOD v přenesené působnosti.*“

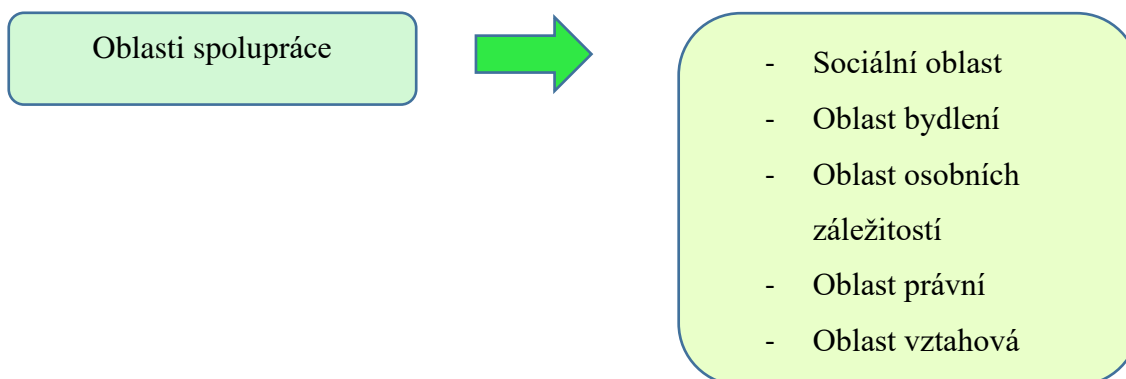
8.2 Hlavní oblasti spolupráce jednotlivých DD s OSPOD

Kategorie č. 2

Hlavní oblasti spolupráce jednotlivých DD s OSPOD

Podkategorie č. 11

Kódy

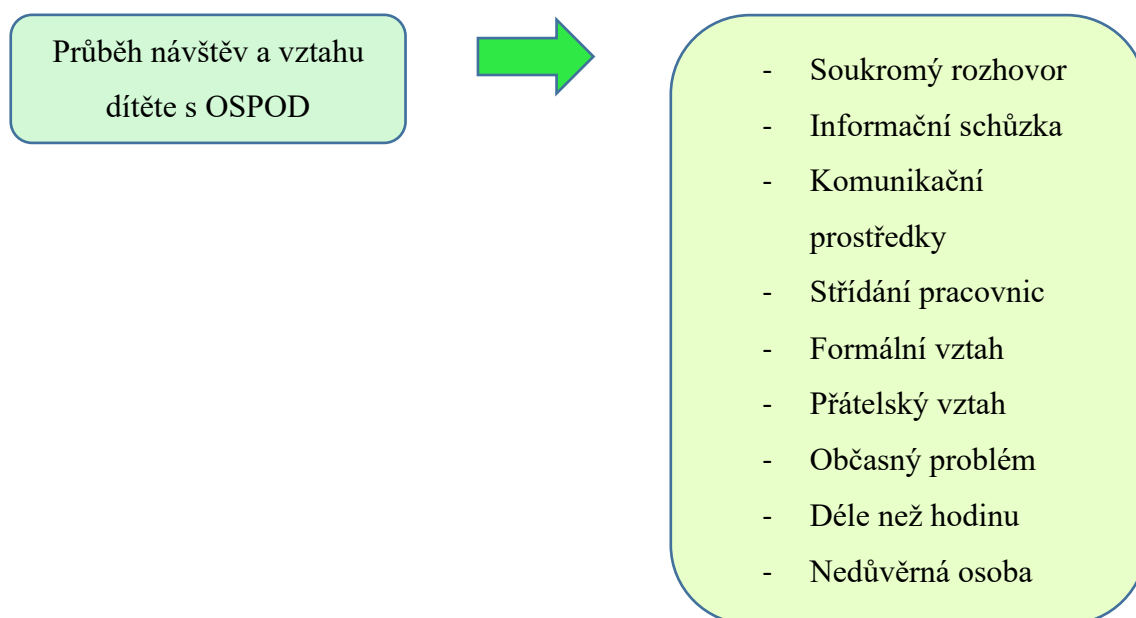

Na základě jedenácté otázky v rozhovoru vznikla tato podkategorie. Otázka zněla: „Vypište všechny oblasti, ve kterých spolupracujete a u každé stručně napište konkrétní příklad spolupráce a jeho důležitost.“ U této kategorie bylo obtížné určit kódy, jelikož odpovědi informantů byly dosti obsáhlé. Informant č. 2 ve své odpovědi zmínil určité oblasti a příklady, které tam spadají: „*Sociální (vyřizování osobních záležitostí), bydlení (podpora získání bytu), vyřizování osobních záležitostí (sociální dávky), právní (omezení svéprávnosti, prodloužení ÚV), vztahové (kontakty s rodinou).*“ Dále například informant č. 5 uvedl: „*Kontakt s rodinou – zajišťování pobytů v rodině. OSPOD uděluje souhlas nebo nesouhlas. Je důležité, aby dítě bylo v kontaktu s rodinou. Dále konzultujeme s OSPOD návrh na přemístění dítěte do DDSŠ nebo VÚ. Informujeme OSPOD o prosperitě dítěte, školní docházce.*“, a mezi další příklad oblasti spolupráce lze zařadit situaci: „*Před ukončením ÚV dítěte – svolávána případová konference nebo alespoň konzultace o další pomoci.*“ Informant č. 4 ve své odpovědi zmiňuje: „*Toto by byla velmi obsáhlá odpověď. Jedná se prostě o všechny záležitosti týkající se dítěte, neboť OSPOD má právo všechny podstatné informace o dítěti vědět. Zejména však: kontakt a spolupráce s rodinami, odjezdy a pobyty dětí v rodinách (prázdniny, kde souhlas OSPOD je podmínkou, placení výživného a ošetrovného dětskému domovu ze strany rodičů, zdravotní stav dětí, výchovné problémy, případné přemístění dítěte do jiného zařízení.*“ Obsáhlá odpověď byla i u informanta č. 3, který uvedl: „*Propustky, prošetření pomoci*

v rodině, případové konference, pěstounská péče, hostitelská péče, čtyřikrát do roka návštěva v DD, spolupráce umístění dítěte do DDÚ.“, nebo u informanta č. 6, který zmínil ve svých odpovědích i důležitost těchto oblastí. Jeho odpověď zněla: „Návštěva dítěte v zařízení – spíše nedůležité, jediné pozitivum je v tom, že dítě má alespoň nějakou návštěvu v zařízení, i když netrvá dlouho, povolení pobytu v rodině – střední důležitost, zajištění podpisů dokumentů od zákonných zástupců ze strany OSPOD – důležité, aktivizace rodiče – důležité, blaho, nejlepší zájem dítěte – důležité.“ V odpovědích se mi objevila i odpověď: „Nelze definovat.“ Tuto odpověď sdělil informant č. 1, který i po doplňujících otázkách nedokázal odpovědět.

Podkategorie č. 12

Kódy

Cílem dvanácté otázky v rozhovoru bylo zjistit, jak probíhá návštěva mezi dítětem a OSPOD. Tato otázka zněla přesně „Jak probíhá návštěva mezi dítětem a OSPOD a jaký mají vztah mezi sebou?“ Zde informanti odpovídali dle vlastních zkušeností, v některých případech se odpovědi shodovaly. U čtyř informantů se objevila odpověď, že rozhovor je soukromý, například informant č. 1 uvádí: „Klient a pracovníce OSPOD mají právo na soukromý rozhovor, u kterého nejsme přítomni.“ Dále informant č. 4 řekl: „OSPOD přijede jednou za tři měsíce (stanoveno zákonem), s dítětem mají pracovníci právo být sami.“ Nebo informant č. 2 uvedl: „Osobně každé tři měsíce, nyní přes telefon, skype, osobní návštěva bez účasti pracovníka DD (zachováváme právo na soukromí).“, a informant č. 5 se zmínil: „Nejprve pohovořím o dítěti s OSPOD já, pak má možnost dítě o samotě konzultovat vše potřebné s pracovníkem OSPOD.“ Dále se informant č. 3

zmiňuje, jak probíhá tato návštěva. „Návštěva probíhá nejdříve informační schůzkou, kde se řeší chování, učení atd. daného dítěte, a pak návštěvou osobní.“

Když se zaměříme na vztah, jaký mezi sebou dítě a OSPOD má, tak zde jsou kladné odpovědi. Například informant č. 1 hovoří o tom, že: „Vzájemný vztah je opět individuální, ale vzhledem k tomu, že se děti s pracovníci vidí jednou za tři měsíce, tak vztah je většinou formální, ale výjimky se najdou.“, nebo informant č. 5 se zmiňuje o tom, že: „Většinou jsou to návštěvy velmi přátelské, děti se těší.“

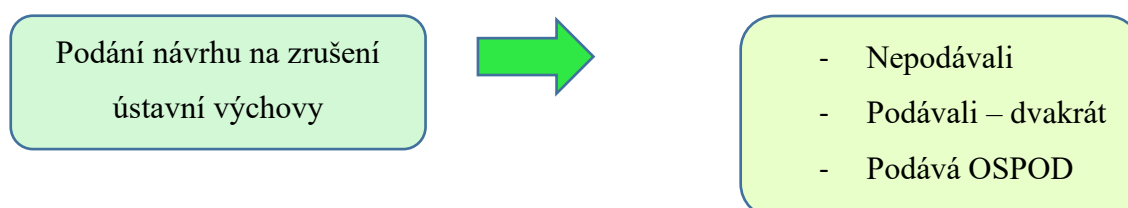
Informant č. 3 a č. 2 se ve svých odpovědích zmiňují o tom, že není dobré střídání pracovníků OSPOD při návštěvách. Informant č. 2 odpověděl: „U některých dětí je to stereotyp, protože se jim často pracovníci OSPOD mění a nemají k nim důvěru (velká fluktuace pracovníků na OSPOD nebo se jim mění rajony dle trvalých adres dětí) – je to pro děti nevhodné.“ Informant č. 3 udává, že: „Není dobré, když se lidé v OSPOD střídají, ale pokud jezdí stále stejní, vztah mají většinou dobrý.“

Informant č. 5 se zmínil o problému, který může nastat. Ve své odpovědi zmínil, že: „Zcela výjimečně si dítě s pracovníkem nerozumí, dítě nechce navázat kontakt, např. dítě považuje OSPOD za nepřítele – umístila je do DD.“ Dále informant č. 4, jako jediný, ve své odpovědi uvedl délku této návštěvy: „Návštěva zpravidla netrvá déle než hodinu, ale kdyby chtěli, mohou být s dětmi samozřejmě libovolnou dobu, ale neděje se to.“

Informant č. 6 odpověď na tuto otázku popsal následovně: „Návštěva je OSPOD umožněna na neomezený čas, většina pracovníků však s dětmi stráví nejvýše 15-20 minut. Nejde ani tak o vztah, jelikož OSPOD kontaktuje dítě jednou za tři měsíce, je to pro děti pouze „ta paní sociálka“, která se přijede podívat a občas mu přiveze něco dobrého. Pro dítě to není důvěrná osoba, které by svěřoval svá přání či velké důvěrnosti. Občas děti pracovníci berou jako možný kontakt s rodiči, v hodně případech však pracovníci OSPOD o rodičích příliš informací nevědí.“

Podkategorie č. 13

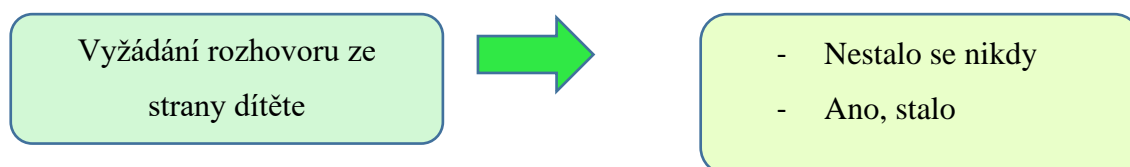
Kódy

Tato podkategorie vznikla na základě třinácté otázky, která zněla: „Stalo se Vám v praxi, že jste podávali návrh na zrušení ústavní výchovy? V případě, že ano, kolikrát?“ Zde se sešli tři informanti, kteří za svou praxi návrh nepodávali. U informanta č. 3 a č. 5 zněla odpověď: „*Ne.*“ Zápornou odpověď vyslovil i informant č. 1, který řekl: „*Nikdy.*“ Informant č. 2 ve své odpovědi uvedl: „*Ano, podávali, za mého působení dvakrát, protože přestala plnit svou funkci – dívka byla dlouhodobě na útěku, a podruhé se našlo vhodné chráněné bydlení dříve, než by skončila prodloužená ÚV.*“ Informant č. 4 a č. 6 mi sdělil, že dětské domovy nesmějí podávat návrh na zrušení ÚV. Odpověď informanta č. 4 zněla: „*Návrh na zrušení ÚV může podat OSPOD, nikoliv dětský domov. My můžeme iniciovat podání takového návrhu, pokud máme za to, že ústavní výchova neplní svůj účel. Za poslední dva roky jsme tak učinili asi čtyřikrát.*“ Informant č. 6 uvedl: „*Návrh na zrušení ústavní výchovy dětský domov nepodává, toto je v kompetenci zákonných zástupců. Od roku 2018 jsem podpořila návrh na zrušení ústavní výchovy, kterou si podávali zákonní zástupci u dvou vícečlenných sourozeneckých skupin (celkem osm dětí) a u dalších tří dětí.*“

Podkategorie č. 14

Kódy

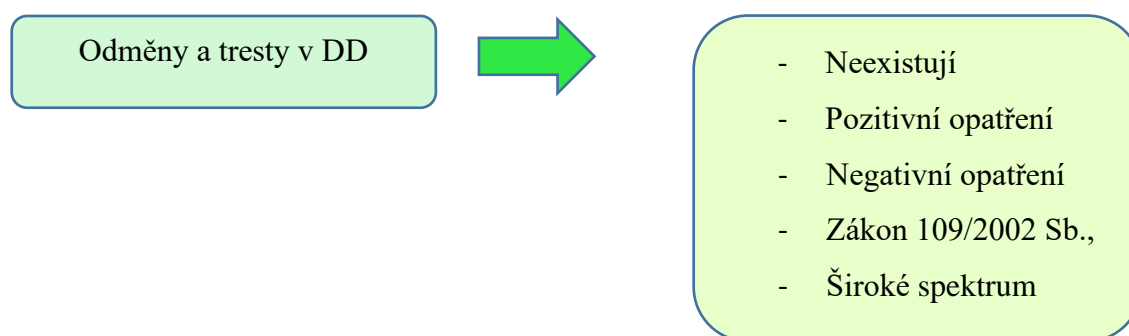

Díky čtrnácté otázce v rozhovoru, která zněla „Stalo se Vám již v praxi, že si dítě vyžádalo rozhovor se svým sociálním pracovníkem či mu psal dopis?“, všichni informanti odpověděli na základě svých zkušeností. Setkaly se zde odpovědi jak kladné, tak záporné. Mezi záporné odpovědi lze zařadit odpověď informanta č. 5, který řekl: „*Ne.*“, a informanta č. 1, který odpověděl: „*Nikdy.*“ U informantů č. 2 a č. 3 zněla jejich odpověď stejně: „*Ano, několikrát.*“ Stejnou odpověď měl i informant č. 4, který ve své odpovědi zmínil, proč je tomu tak a jak to chodí. Jeho odpověď zněla: „*Ano, občas se to stane z různých důvodů. Většinou děti teskní a chtějí po OSPOD, aby mohly jít domů apod. Dítě má právo napsat dopis OSPOD bez kontroly jeho obsahu, takže pokud dopis posíláme, nevíme, co dítě píše. Je to otázka spíše pro OSPOD. Pokud si dítě přeje hovořit se sociálním pracovníkem telefonicky, umožníme mu to.*“ Dále se k této otázce vyjádřil i informant č. 6, který uvedl tři případy, kdy dítě žádalo o rozhovor s OSPOD. „*Ano,*

v případě, kdy se jednalo o pubertální slečnu, která velice fabulovala, potřebovala své domněnky a příběhy sdělovat svému širokému okolí, potřebovala pozornost. Proto pracovníci OSPOD kontaktovala všemi dostupnými cestami (e-mail, tel., písemně v listinné podobě).“, nebo „V případě, kdy jsme neměli informace o rodičích nezletilého dítěte, které o nich chtělo něco vědět, volalo proto své sociální pracovníci.“ Třetím případem byla současná doba: „V současné době – pandemii covid 19, kdy přišly dvě mladší děti, že by chtěly pracovnícům OSPOD zavolat. V současné době jsou i aktivity a pohyb dětí v dětském domově omezeny, proto vymýšlí různé věci, jak si den zpestřit.“

Podkategorie č. 15

Kódy

Poslední podkategorie druhé hlavní kategorie vznikla na základě patnácté otázky, která zněla „Jak má Váš domov nastavené odměny a tresty?“ Informant č. 1 uvedl: „Odměny ani tresty v DD neexistují, jsou to pouze opatření ve výchově.“ Odpověď informanta č. 4 a č. 3 byla podobná, oba zmínili zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově. Odpověď informanta č. 4 zněla: „Zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově – zde jsou vymezené konkrétní možnosti, které nelze překročit.“, a odpověď informanta č. 3 zněla zase takto: „Odměny a tresty jsou nastavené motivačně v souvislosti se zákonem č. 109/2002 Sb.“ Informant č. 6 uvedl: „Dětský domov, ačkoliv je instituce, jež by měla vychovávat, má výchovná opatření velice omezená. Děti mají široké spektrum práv.“

Jak již bylo zmíněno, jedná se o opatření ve výchově. Tato opatření se člení na pozitivní a negativní. Mezi pozitivní podle odpovědi informanta č. 1 lze zařadit: „Dítěti bývá udělena mimořádná finanční odměna – což je pozitivní opatření ve výchově.“ Dále informant č. 2 také ve své odpovědi zmiňuje pozitivní opatření, mezi které spadá: „Odměny – finanční, výhoda zážitků – sportovních, kulturních, pochvala písemná, osobní dar ředitele – např. hodinky.“ Nebo informant č. 6 zmínil: „Odměnou je naopak přidělení nějaké výhody – sledování TV navíc, vycházky navíc, možnost trávit delší dobu na PC

apod. Samozřejmě také sladké či věcné nebo finanční odměny.“ Mezi negativní opatření lze zařadit odpověď informanta č. 1 a č. 2. Z úst informanta č. 1 vyšla tato odpověď: „Pokud je uděleno negativní opatření ve výchově, tak výjimečně to je omezení PC ke hraní her (PC lze používat pouze pro potřeby školy a ke kontaktu s rodiči).“ Lze sem zařadit i odpověď informanta č. 2, která zněla: „Tresty omezené – zákaz TV, PC, ale to se nevztahuje na komunikaci s rodinou, omezení vycházek.“, nebo odpověď informanta č. 6, který uvedl: „Trestem je tedy pro dítě výchovné opatření v podobě odejmutí nějaké výhody – žádné sledování TV navíc, žádné samostatné vycházky navíc apod. Dále jsou děti za nevhodné chování odměněny prací navíc – vytírání, umytí schodů, nádobí, úklid dvora apod., anebo formou vzdělávací – písemný test, učivo navíc či čtení.“ Zajímavě mají nastavené odměny a tresty u informanta č. 5, který uvádí: „Bodové hodnocení – zákaz vycházek, snížení kapesného, zákaz TV. Každý měsíc se vyhodnocuje celkové chování (porušení vnitřního řádu – kouření, útěk, krádež → trest, dobré výsledky – finanční odměna).“

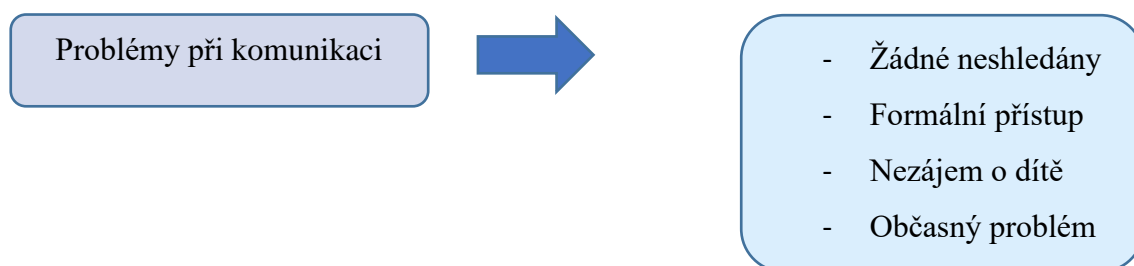
8.3 Úskalí DD při komunikaci s OSPOD

Kategorie č. 3

Úskalí DD při komunikaci s OSPOD

Podkategorie č. 16

Kódy

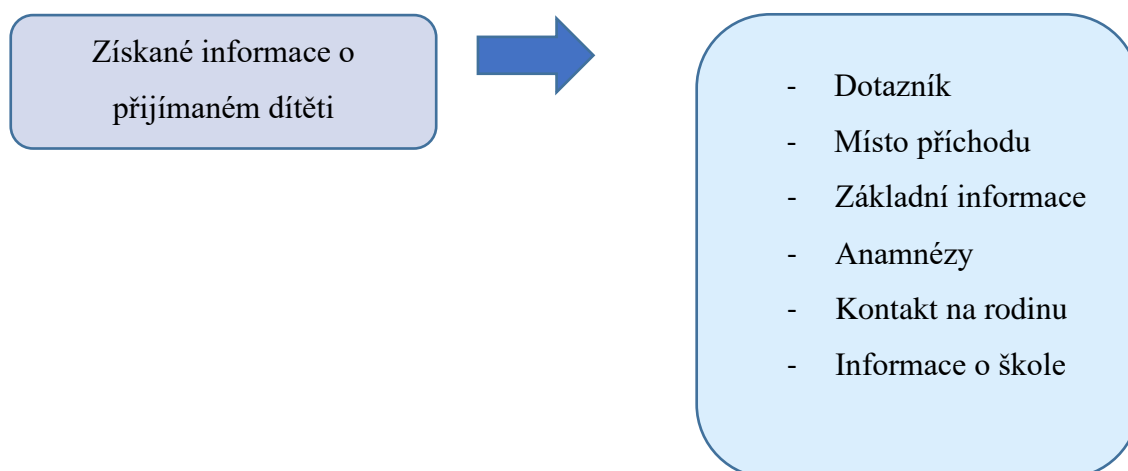
Tato podkategorie vznikla na základě šestnácté otázky v rozhovoru, která zněla „Jsou nějaké typické problémy při komunikaci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, se kterými se setkáváte nejčastěji?“ Zde se odpovědi všech informantů buď shodovaly, nebo vedly ke stejné úvaze. Informant č. 1 a č. 3 odpověděl stejně. Jejich odpověď vyzněla: „Nejsou.“ Dále se informant č. 5 vyjádřil, že: „Spolupráce bývá dobrá, problémy nemáme.“, nebo informant č. 2 uvedl: „Většinou nemáme s OSPOD problém

v komunikaci.“ Informant č. 6 uvedl: „Komunikace jako taková je v pořádku, s OSPOD je možné se spojit bez problémů telefonicky i elektronicky či osobně.“ Dále tento informant zmínil problém, který občas nastává: „V písemné komunikaci bývá občas problém s pozdním zasíláním vyjádření k pobytům mimo zařízení.“

Poslední odpovědí byla odpověď informanta č. 4. Tento informant zmínil problémy, se kterými se setkal: „Formální přístup, faktický nezájem o to, co bude s dítětem dále. Nerad bych se dotkl všech, v naprosté většině se to neděje.“

Podkategorie č. 17

Kódy

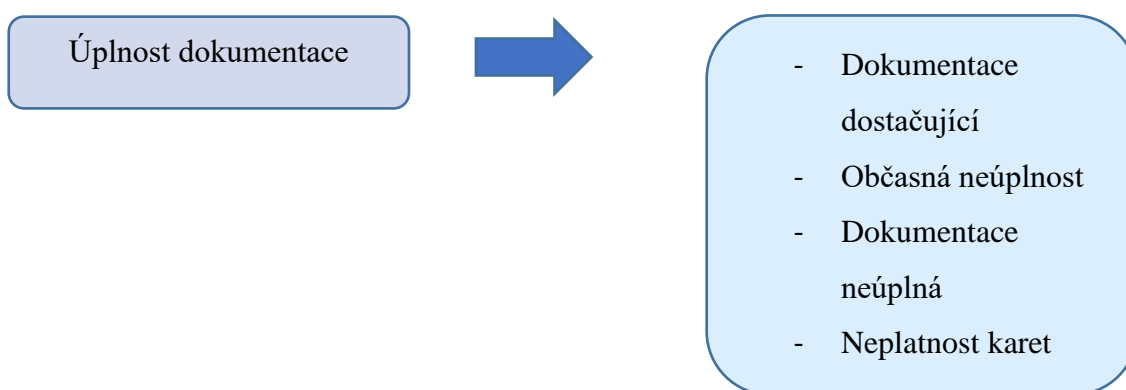

Na otázku „Jaké informace se o dítěti a jeho rodině dozvíte před jeho nástupem?“, se odpovědi informantů většinou liší, každý odpovídal opět dle svých zkušeností. Například z úst informanta č. 4 zněla odpověď: „*Informace pouze základní – důvod umístění, věk, jakou školu navštěvuje, zevrubný zdravotní stav, případně problémy dítěte či rodiny (výchovné problémy, zanedbaná péče).*“, nebo informant č. 1 udává, že: „*OSPOD vyplňuje osobní dotazník, kde jsou jasné informace, které je nutné dětskému domovu sdělit.*“ Podobně odpovídal i informant č. 5: „*Rodinnou anamnézu, částečně zdravotní anamnézu, kontakty na rodinné příslušníky, informace o školní docházce.*“ Tento informant se zmínil i o tom, že záleží na tom, odkud dítě přichází. Jeho odpověď zněla: „*Pokud přichází z diagnostického ústavu – podrobnou zprávu psychologickou, etopedickou a ze školy.*“ O diagnostickém ústavu se zmínil i informant č. 2, který uvedl: „*Pokud má diagnostické vyšetření v DDÚ, pak všechny informace včetně rodinné anamnézy, zdravotního stavu atd.*“ Dále se zmínil také o tom, když jde dítě z rodiny, jaké informace získávají: „*Pokud jde přímo z rodiny, pak se aktivně doptáváme*

pracovníků OSPOD, abychom dostali maximum informací ze všech oblastí života dítěte, je to důležité pro následnou péči a práci s dítětem.“ Podobnou odpověď zmiňuje i informant č. 3: „Záleží, odkud dítě přijde. Někdy je informací více, někdy jen rozsudek, kopie rodného listu a průkaz pojištěnce.“ Informant č. 6 na tuto otázku odpověděl následovně: „Informace jsou různé, případ od případu, u některého dítěte je možné získat komplexní informace (od rodinných vztahů, až po vysvědčení a lékařské a odborné zprávy), u některého dítěte je nám sděleno jen jméno a pár základních informací. Některé pracovnice OSPOD své rodiny příliš neznají, a tak i informace o dětech.“

Podkategorie č. 18

Kódy

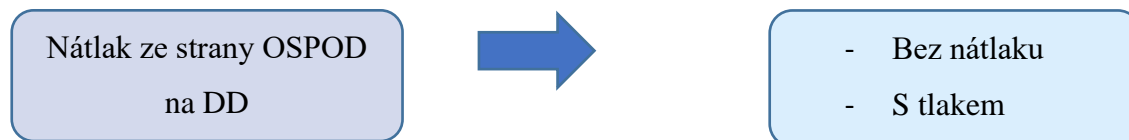

Tato podkategorie vznikla na základě osmnácté otázky v rozhovoru. Tato otázka zněla: „Je vždy dokumentace o přijatém dítěti úplná, nebo se Vám stalo, že jste zjistili po přijetí dítěte něco, co v dokumentaci nebylo?“ Tři informanti odpověděli, že dokumentace je dostačující. Například informant č. 5 uvedl: „Většinou jsou informace úplné.“ Z úst informanta č. 4 zazněla tato odpověď: „Dokumentace je v naprosté většině v pořádku. Náš vnitřní a organizační řád definuje, co je potřeba při přijetí dítěte předložit. Problémy nebývají.“ Podobnou odpověď zmiňuje i informant č. 2: „Většinou je dostačující, pokud něco chybí, obratem žádáme o doplnění a je nám vždy vyhověno.“ O neúplnosti dokumentace se zmiňuje informant č. 1, který pronesl: „Někdy jsou informace neúplné, může to být z nedostatku času k jejich získání nebo to může být nedbalost, nejsme schopni zjistit, proč tomu tak je.“ Dále informant č. 3 uvedl: „Stalo se vícekrát, že dokumentace nebyla úplná.“ O neúplnosti se vyjádřil i informant č. 6, který uvedl: „Pokaždé zjistíme, že v dokumentaci něco chybí. Určité dokumenty je možné si zajistit, to si však většinou musí udělat DD sám. Často se také stává, že jsou přivezeny karty pojištěnce,

kteře jsou neplatné (rodiče dětem často za nějakou úplatu od pojišťovacích agentů mění pojišťovny). To si však OSPOD neověřívá.“

Podkategorie č. 19

Kódy

Cílem poslední otázky v rozhovoru bylo zjistit, zda se dětské domovy potýkají s nátlakem ze strany OSPOD. Otázka přesně zněla: „Setkali jste se někdy s tlakem ze strany OSPOD na umístění dítěte ve Vašem zařízení? Co ten tlak způsobilo? Jak jste na něj reagovali?“ Zde se u pěti informantů objevila stejná odpověď, a to že se nesetkali. Například informant č. 3 odpověděl: „*Nesetkali, pokud není místo, vždy se domluvíme, a i když je místo, tak také.*“, nebo odpověď informanta č. 1 zněla: „*S tlakem jsme se nesetkali, nemyslím si, že by profesionální sociální pracovnice tlak vyvíjela, když se dozví, že není například v zařízení kapacita. Pokud není kapacita, může být tlak jakýkoli, ale dítě stejně nejsme schopni přijmout.*“ Odpověď informanta č. 5 byla jednoslovná, která zněla: „*Ne.*“

Obsáhlejší odpověď měli zbylí dva informanti. Informant č. 4 odpověděl: „*Tlak OSPOD nemůže vyvíjet, dítě k nám umísťuje soud. Pokud je rozsudek, je to bez jakékoli diskuse. Před soudním jednáním si OSPOD zjistí, zda máme volnou kapacitu. Že by na nás někdo přímo tlačil, se nestalo.*“ Podobně rozsáhlá odpověď vyšla z úst informanta č. 2, která zněla: „*Nedá se říct, že to bývá tlak, ale spíše nutnost dítě rychle umístit z důvodu zajištění bezpečnosti dítěte nebo odejmutí ze závadného prostředí rodiny, často bývá důvod přeplněnost ústavních zařízení a nemožnost umístit dítě do ÚV (hlavně sourozenecké skupiny).*“

Jediný informant č. 6 se setkal s nátlakem ze strany OSPOD. Z jeho úst vyšla tato odpověď: „*Za poslední dva roky jeden případ. V počínajícím období covid březen 2019, jsem byl donucen přijmout dítě z pěstounské péče, kdy nebylo v ohrožení, pouze se ho pěstouni potřebovali zbavit, protože jim toto dítě nevyhovovalo. Tlak byl vyvinut z KÚ – sociální odbor, i přesto, že byly zcela hygienicky nevhodné podmínky z důvodu rozšíření covidu, byly uzavřeny školy i školská zařízení, nesměly sem vstupovat cizí osoby,*

ale dítě jsem musel přijmout i přesto, že nemáme žádnou izolaci, tudíž podmínky ke splnění karanténního opatření. Pro všechny pracovníky to byla velmi zátěžová stresující situace.“

9 Diskuse

V diskusi byly využity informace, které byly získány z teoretické i praktické části bakalářské práce. Diskuse se zabývá spoluprací dětských domovů v Jihočeském kraji s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, jelikož mi přišlo, že toto téma je málo probírané a mě osobně dosti zajímalo.

Dle zjištěných údajů z výzkumu vyplývá, že právě spolupráce je velkým problémem, jelikož není nikde v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů přesně stanoveno, jak by tato spolupráce měla vypadat a co by měla obsahovat. Jsou vymezena pouze základní témata, ale celkový průběh spolupráce závisí přímo na konkrétním OSPOD a na jeho šikovnosti. Podle mého názoru nejvíce záleží na osobnosti sociálního pracovníka OSPOD, buď chce dělat něco navíc pro dítě, nebo nikoli. Tento názor jsem si mohla ověřit na odborné praxi v jednom nejmenovaném jihočeském dětském domově.

Ve výzkumu mě zajímalo, jakým způsobem probíhá spolupráce dětských domovů s OSPOD. Jak již bylo uvedeno, v zákoně není tato spolupráce nikde popsána. Podle informací od informantů komunikují dětské domovy nejčastěji prostřednictvím osobní schůzky nebo komunikačními prostředky, mezi které lze zařadit telefonickou komunikaci, e-mailovou komunikaci, písemnou komunikaci či aktuální nejčastější komunikací jsou skypeové rozhovory. Ve výsledcích se objevila i případová konference, která probíhá na MěÚ. Vymezení případové konference je dle MPSV (2011) plánované a koordinované setkání klienta společně s jeho rodinou nebo všech, kteří pro ně představují, nebo mohou představovat podpůrnou síť.

Z výzkumu dále vyplynulo, že schůzky si sjednává OSPOD s domovem dopředu po telefonu, kdy si určí termín návštěvy u dítěte. OSPOD by měl navštěvovat nejméně jednou za tři měsíce dítě v zařízení nařízené ústavní výchovy (Zákon č. 359/1999 Sb., § 29, odst. 2). Tuto informaci mi potvrdili i informanti ve svých odpovědích. Pracovníci OSPOD by měli na těchto schůzkách hovořit s dítětem a zjišťovat jeho aktuální situaci (Varvařovský, 2013). Osobně si myslím, že rozhovor, který trvá přibližně třicet minut jednou za tři měsíce, úředníkovi nemůže utvořit představu, o čem je život v dětském domově. Tento můj názor mi potvrdil i informant č. 4, který při rozhovoru uvedl tento názor: „*Já osobně bych velmi uvítal, kdyby OSPOD např. místo různých teoretických školení apod., třeba měl určitý počet dní praxe v ústavním zařízení, kde by se mohl*

s vychovateli účastnit celodenního programu. Úředníci by tak mnohem lépe viděli, o čem hovoří při navrhování ústavní výchovy u soudu, na některé problémy dětí by možná pohlíželi jinak (jsou tu vesměs nešťastné děti).“

Jelikož je každý OSPOD individuální a pracují tam i individuální pracovníci, v této spolupráci má každý dětský domov různé zkušenosti, výhody a nevýhody spolupráce s OSPOD. Když se podíváme na zkušenosti, tak jak je již uvedeno ve výsledcích, tedy v kapitole č. 8, zkušenosti jsou ve většině případů dobré, ale najdou se zde i ty špatné. V praxi dochází k tomu, že sourozenci nejsou umístěny do jednoho dětského domova, přičemž jak uvádí autor Varvařovský (2013), sourozenci by měli být do zařízení i v rámci skupin v zařízení umístování společně, pokud tomu nebrání skutečně vážné důvody, mezi něž však nepatří zdravotní postižení jednoho z nich. Musím zde zdůraznit i zmíněné výhody a nevýhody této spolupráce. Jak již bylo řečeno, tak vše záleží na charakteru pracovníka. Výhodou je, pokud OSPOD spolupracuje s dětským domovem s ohledem na zájem dítěte. Výsledky výzkumu jsou ve shodě s Varvařovským (2013), který uvádí, že právě primárním cílem sociální práce by mělo být ozdravení rodiny, ale často dochází právě ke vzájemnému odcizení rodinných příslušníků. Toto považuji za velkou nevýhodu, jelikož i osobně jsem to mohla vidět na základní škole, kdy právě biologická rodina jevila zájem o mou spolužačku, která byla umístěna v dětském domově, ale OSPOD tento kontakt neumožnil. Jak vyplynulo z výzkumu, spolupráce dětských domovů s OSPOD je velmi důležitá. Tento výsledek také byl potvrzen všemi informanty.

Další otázka směřovala k zjištění hlavních oblastí spolupráce mezi jednotlivými dětskými domovy a OSPOD. Jak již vyplývá z kapitoly č. 8, oblasti jsou těžce definovatelné. Podle mého názoru mezi hlavní oblasti spadá především oblast sociální, oblast bydlení, oblast vyřizování osobních záležitostí, oblast právní a oblast vztahová, tedy především kontakt s rodinou. Dále je spolupráce důležitá při odjezdech dětí do biologických rodin a při pobytech dětí v těchto rodinách. Tato spolupráce je dána zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a to konkrétně v § 30, kde jsou uvedeny podrobné informace.

Nabytí plnoletosti je významný mezník v životě každého člověka. Je to také složité období, kdy se už musí každý jedinec rozhodovat sám za sebe. Každé dítě v dětském domově se musí tak rozhodnout, zda v domově ještě zůstane či začne už žít vlastní život.

Pokud se rozhodne, že zůstane, musí splňovat určité požadavky a požádat o uzavření tzv. smlouvy o prodlouženém pobytu (Právo na dětství, © 2013). Zde dále uvádí, že pokud se však rozhodne po dosažení zletilosti odejít, je potřeba to včas oznámit řediteli domova. Zde se právě objevuje výše zmíněná oblast bydlení, kdy zaměstnanci dětského domova a jeho sociální pracovník pomáhají hledat dítěti náhradní ubytování, např. v domě na půli cestě, nebo pomáhají najít i vhodné zaměstnání (Právo na dětství, © 2021).

Mezi další oblast spolupráce by se dala zařadit návštěva OSPOD u dítěte v dětském domově. Jak již bylo výše uvedeno, tato návštěva by měla probíhat jednou za tři měsíce. Ne vždy pracovníce dodržují zákonnou tříměsíční lhůtu, ve které jsou povinny navštívit dítě v zařízení (Varvařovský, 2013). Z výzkumu vyplynulo, že tato návštěva probíhá jen mezi pracovníkem OSPOD a určitým dítětem, je zde zachováno právo na soukromí. Dále jsem se dozvěděla od informantů, že tento vztah je formální a někteří jedinci to považují za pouhý stereotyp, což je dáno i z důvodu střídání pracovníků. Na toto poukazuje i Varvařovský (2013), který uvádí, že není výjimkou ani to, že z úsporných důvodů přijede více dětí navštívit pouze jediný pracovník téhož úřadu, a to i přesto, že případy některých dětí má na starosti někdo jiný. Dále jsem se od informantů dozvěděla, že návštěvu OSPOD si může dítě vyžádat i samo, což se i v několika dětských domovech stalo. Každé dítě má právo zavolat či napsat sociálním pracovníkům OSPOD nebo ombudsmanovi (Kancelář veřejného ochránce práv, © 2021).

Další, na co má každé dítě právo, jsou odměny a tresty v dětském domově, které zde nejsou považovány přímo za odměny a tresty, ale za opatření ve výchově, která se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově, ve znění pozdějších předpisů. Přestože tato opatření jsou uzákoněna, všechny dětské domovy se tímto zákonem neřídí, což vyplývá i z výsledků výzkumu.

Opatření ve výchově máme dvojího typu – pozitivní a negativní. Do pozitivních můžeme podle výsledků výzkumu zařadit například finanční odměny, pochvaly, zážitky, vycházky, výhody typu TV či PC a mnoho dalších. Naopak do negativních opatření spadají různá omezení, zejména omezení vycházek, TV, PC, zařazení práce navíc atd. Do tohoto opatření nespadá však zákaz kontaktu s rodiči, ale podle zákona může být

zakázána rodinná návštěva pouze tehdy, jenom kdyby se rodiče během návštěvy chovali nevhodně (Kancelář veřejného ochránce práv, © 2021).

Poslední oblast, kterou bych chtěla zmínit, se týká zrušení ústavní výchovy. Z výsledků vyplývá, že dětské domovy mohou podat jen návrh na zrušení ústavní výchovy, ale zrušit ji smí jen právě zmíněný OSPOD. Ve výzkumu bylo dále diskutováno o úskalích, kterým čelí dětské domovy při komunikaci s OSPOD. Informanti se jednohlasně shodli na bezproblémové komunikaci. V případě, že se nějaký problém objevil, týkal se spíše formálního přístupu či nezájmu o to, co bude s dítětem dále. Mezi úskalí bych mohla zařadit i neúplnost dokumentace, kterou dětský domov od OSPOD získává při přijetí dítěte. Náležitosti, které má dokumentace obsahovat, jsou dány vnitřním a organizačním rádem dětského domova. Dle zjištěných informací od informantů se jedná ve většině případů o rodinnou, zdravotní nebo školní anamnézu, dále kontakty na zákonné zástupce, výchovné problémy či zprávu psychologickou nebo etopedickou. Z výsledků lze vyčíst, že právě dokumentace bývá částečně dostačující, občasná neúplnost se objeví, ale obratem je vše doplněno.

10 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo *zjistit, jak probíhá spolupráce sociálních pracovníků v dětských domovech s orgány sociálně právní ochrany dětí*. Pro naplnění tohoto cíle jsem si vybrala kvalitativní výzkum, který proběhl za pomoci kvalitativní výzkumné strategie. Dále byla použita metoda dotazování, jako technika sběru dat posloužil polostrukturovaný rozhovor, dalším postupem při vyhodnocování dat bylo otevřené kódování v podtextu realizovaného rozhovoru. Výběrový soubor byl tvořen šesti dětskými domovy z Jihočeského kraje, kteří projevíli zájem se podílet na této práci.

V souladu s cílem práce byly stanoveny tři výzkumné otázky v tomto znění: „Jakým způsobem probíhá spolupráce dětských domovů s orgány sociálně-právní ochrany dětí?“ Tato spolupráce probíhá nejčastěji prostřednictvím osobní schůzky nebo komunikačními prostředky, mezi které lze zařadit telefonickou komunikaci, e-mailovou komunikaci, písemnou komunikaci či aktuální nejčastější komunikací jsou skypové rozhovory. OSPOD si sjednává ve většině případů schůzky s dětskými domovy dopředu, a to telefonicky. Většina dotazovaných se shodla, že tato spolupráce je velmi individuální, vše totiž záleží na samotném charakteru osoby sociálního pracovníka či pracovnice OSPOD.

Druhá výzkumná otázka zněla: „Jaké jsou hlavní oblasti spolupráce mezi jednotlivými dětskými domovy a orgány sociálně-právní ochrany dětí?“ Tyto oblasti jsou těžce definovatelné. Mezi základní oblasti můžeme zařadit oblast sociální, právní, vztahovou, bydlení či vyřizování osobních záležitostí. Dětské domovy s OSPOD zkrátka řeší všechny záležitosti ohledně dítěte, jelikož OSPOD má právo vědět všechny podstatné informace o dítěti.

Poslední výzkumná otázka zněla: „Jakým úskalím čelí dětský domov při komunikaci s orgány sociálně-právní ochrany dětí?“ Všichni informanti se shodli na zcela bezproblémové komunikaci. V případě, že se nějaký problém objevil, týkal se spíše formálního přístupu či nezájmu o to, co bude s dítětem dále. Mezi úskalí by se dala zařadit i neúplnost dokumentace, kterou dětský domov od OSPOD získává při přijetí dítěte – někdy je dostačující, někdy zde podstatné informace chybí, ale obratem je vše doplněno.

Na závěr bych chtěla zmínit, že práce sociálního pracovníka v dětském domově rozhodně není jednoduchá, stejně tak i práce sociálních pracovníků OSPOD. Z toho důvodu

je komunikace mezi dětskými domovy a OSPOD velmi důležitá, jelikož se týká dětí, které to ve svém životě nemají vůbec jednoduché. Rozhodně by se tato spolupráce neměla považovat za pouhou formální náležitost, což se i někdy v praxi stává.

11 Seznam literatury a zdrojů

1. Adoption Exchange Association, © 2020. *About adoption from foster care* [online]. [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://www.adoptuskids.org/adoption-and-foster-care/overview/adoption-from-foster-care>
2. Asociace Dítě a rodina, z.s., © 2019. *Přehled dětských domovů v ČR* [online]. Praha: MŠMT [cit. 2020-10-04]. Dostupné z: <http://mapa.ditearodina.cz/>
3. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M., 2008. *Sanace rodiny*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
4. BUBLEOVÁ, V., et al., 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek. 104 s. [cit. 2021-02-19]. ISBN 978-80-87455-01-2. Dostupné z: zakladni_informace_o_nahradni_rodinne_peci.pdf
5. BUBLEOVÁ, V., et al., 2018a. *Základní informace o osvojení (adopci)* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek. 4. vydání, 62 s. [cit. 2020-10-12]. ISBN 978-80-87455-29-6. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/19312_a5-zi-o_osvojeni_2.pdf
6. BUBLEOVÁ, V., et al., 2018b. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek. 4. vydání, 63 s. [cit. 2020-10-12]. ISBN 978-80-87455-30-2. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/zakladni_informace_o_pp-1.pdf
7. CRESWELL, J. W., POTTH, CH. N., 2017. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. London: Sage Publications. 488 s. ISBN: 978-1-5063-3020-4.
8. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z., 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing. 245 s. ISBN 978-80-7169-192-5.
9. DUNOVSKÝ, J., et al., 1999. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing. 279 s. ISBN 978-80-7169-254-9.
10. DUŠKOVÁ, Š., HOFSCHEIDEROVÁ, A., HOLOUBKOVÁ, K., 2016. *Můj život v dětském domově: Příběhy a rady pro tebe*. Brno: Liga lidských práv. 68 s. ISBN 978-80-87414-27-9.

11. FISCHER, S., 2014. *Sociální patologie*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
12. FIŠEROVÁ, V., 2018. *Rodina*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2020-10-02]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rodina>
13. GIDDENS, A., SUTTON, P. W., et al., 2013. *Sociologie*. Praha: Argo. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.
14. GILLERNOVÁ, I., et al., 2011. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: Člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing. 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.
15. GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J., 2009. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing. 288 s. ISBN 978-80-247-2390-7.
16. GULOVÁ, L., ŠÍP, R., et al., 2013. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada Publishing. 248 s. ISBN: 978-80-247-4368-4.
17. HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T., 2007. *Předmanželské poradenství*. Praha: Grada Publishing. 144 s. ISBN 978-80-247-1730-2.
18. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. 438 s. ISBN: 978-80-262-0982-9.
19. HULMÁKOVÁ, J., 2013. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C.H. Beck. 256 s. ISBN 978-80-7400-450-6.
20. Child Welfare Information Gateway, © 2020. *Adoption Overview* [online]. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://adoption.com/wiki/Adoption>
21. Child Welfare Information Gateway, © 2020. *Introduction to Adoption* [online]. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://www.childwelfare.gov/topics/adoption/intro/>

22. Kancelář veřejného ochránce práv, © 2021. *Jsem v dětském domově nebo ve výchovném ústavu* [online]. Brno: Omegadesign [cit. 2021-04-27]. Dostupné z: Ombudsman dětem a náctiletým - Jsem v dětském domově nebo ve výchovném ústavu (ochrance.cz)
23. KOHOUTEK, R., 2002. *Základy užité psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. 544 s. ISBN 978-80-214-2203-3.
24. KRAUS, B., 2014. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vydání. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.
25. KUKLA, L., et al., 2016. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing. 456 s. ISBN 978-80-247-3874-1.
26. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-9.
27. MÁCHOVÁ, J., 1974. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum zdravotnické nakladatelství, n.p. 199 s. ISBN 978-08-079-74.
28. MATĚJČEK, Z., 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. 98 s. ISBN 978-80-85282-83-6.
29. MATĚJČEK, Z., 2008. *Co děti nejvíce potřebují*. 5. vydání. Praha: Portál. 112 s. ISBN 978-80-7367-504-2.
30. MATOUŠEK, O., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vydání. Praha: Portál. 400 s. ISBN 978-80-262-0213-4.
31. MATOUŠEK, O., 2016. Definice významných pojmů a zkratk. In: MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí*. Praha: Karolinum, s. 11-17. ISBN 978-80-246-3336-7.
32. Ministerstvo práce a sociálních věcí, © 2019. *Formy náhradní rodinné péče* [online]. Praha: MPSV [cit. 2020-10-12]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
33. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. *Manuál k případovým konferencím*. Praha: MPSV ČR. 44 s. ISBN 978-80-7421-038-9.

34. MOŽNÝ, I., 2002. *Sociologie rodiny*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 219 s. ISBN 978-80-86429-05-9.
35. Nařízení č. 24/1952 Sb., o organizaci preventivní a léčebné péče, 1952. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 15, s. 181-185. ISSN 1211-1244.
36. National Center for Biotechnology Information, © 2020. *Children in Institutional Care: Delayed Development and Resilience* [online]. U.S. National Library of Medicine [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4130248/>
37. *Občanský zákoník: novelizované znění: rejstřík: redakční uzávěrka...*, 2018. Ostrava: Nakladatelství Sagit, a.s. ÚZ. 318 s. ISBN 978-80-7488-308-8.
38. PAZLAROVÁ, H., 2013a. Osvojení. In: MATOUŠEK, O., et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 468-469. ISBN 978-80-262-0366-7.
39. PAZLAROVÁ, H., 2013b. Pěstounská péče. In: MATOUŠEK, O., et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 466-467. ISBN 978-80-262-0366-7.
40. Právo na dětství, © 2013. *Jak to v děčáku chodí* [online]. Praha: MPSV [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: [Jak to v děčáku chodí – Právo na dětství \(pravonadetstvi.cz\)](http://www.pravonadetstvi.cz)
41. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2013. *Pedagogický slovník*. 7. vydání. Praha: Portál. 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
42. REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing. 192 s. ISBN: 978-80-247-3006-6.
43. SLOMEK, Z., 2010. *Etopedie*. Praha: Univerzita J. A. Komenského. 96 s. ISBN 978-80-867-2384-6.
44. SMITH, J. A., FLOWERS, P., LARKIN, M., 2009. *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*. London: Sage Publications. 225 s. ISBN: 978-1-4129-0833-7.
45. SOBOTKOVÁ, I., 2012. *Psychologie rodiny*. 3. vydání. Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-262-0217-2.

46. Social Work Degree Guide, © 2020. *What are Substitute Care Services?* [online]. [cit. 2020-10-17]. Dostupné z: <https://www.socialworkdegreeguide.com/faq/what-are-substitute-care-services/>
47. Středisko náhradní rodinné péče, © 2020. *Informace o NRP a formy náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2020-10-12]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/informace-o-nrp>
48. ŠAFRÁNKOVÁ, D., 2019. *Pedagogika*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing. 368 s. ISBN 978-80-247-5511-3.
49. ŠPAŇHELOVÁ, I., 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing. 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.
50. ŠPECIÁNOVÁ, Š., 2007. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s. 38 s. ISBN 978-80-86991-27-6.
51. VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vydání. Praha: Portál. 872 s. ISBN 978-80-262-0225-7.
52. VARVAŘOVSKÝ, P., 2013. *Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny* [online]. Brno: Veřejný ochránce práv [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: [Standardy_pece_o_ohrozene_deti_WEB.pdf \(ochrance.cz\)](#)
53. VAVRYSOVÁ, L., 2018. *Rizikové aktivity, depresivita a vybrané osobnostní rysy u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů*. Olomouc: Univerzita Palackého. 151 s. ISBN 978-80-244-5426-9.
54. Virtuální knihovna NRP, © 2020. *Typy NRP* [online]. Praha: Nadace J&T [cit. 2020-10-02]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/typy-nrp/>
55. VYMĚTAL, J., et al., 2004. *Obecná psychoterapie*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing. 340 s. ISBN 978-80-247-0723-3.

56. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, © 2020. [online]. Praha: MŠMT ČR [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, MŠMT ČR (msmt.cz)
57. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), 2003. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 79, s. 4030-4052. ISSN 1211-1244.
58. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, 2013. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 112, s. 3186-3256. ISSN 1211-1244.
59. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, 1963. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 56, s. 383-428. ISSN 1211-1244.
60. Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, 2017. In: *Rodinné právo: Sociálně-právní ochrana dětí; Mezinárodněprávní ochrana dítěte; Registrované partnerství: redakční uzávěrka...*, Ostrava: Nakladatelství Sagit, a.s. ÚZ. s. 36-99 ISBN 978-80-7488-237-1.

12 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Záznamový formulář rozhovoru

Příloha č. 2 – Informovaný souhlas a žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování
BP pro nezdravotnické pracoviště

Příloha č. 1 – Záznamový formulář rozhovoru

1) Jakým způsobem s OSPOD spolupracujete? Popište systém, jakým máte nastavenou vzájemnou komunikaci, spolupráci a další oblasti týkající se nejlepšího zájmu Vašich klientů:
2) Jakým způsobem si sjednáváte schůzku s OSPOD?
3) Jak často s OSPOD komunikujete?
4) Jaké máte zkušenosti s pracovníky OSPOD?
5) Jaké jsou výhody a nevýhody Vaší spolupráce?
6) Reaguje OSPOD vždy, nebo se objevují problémy?
7) Je pro Vás spolupráce důležitá? Můžete uvést důvody?
8) Změnila se spolupráce v průběhu času? A jak?
9) Z jakých krajů přijímáte děti do domova?
10) Spolupracujete vždy s OSPOD odkud dítě přichází, nebo v místě, kde se dětský domov nachází?
11) Vypište všechny oblasti, ve kterých spolupracujete a u každé z nich stručně napište konkrétní příklad spolupráce a jeho důležitost.
12) Jak probíhá návštěva mezi dítětem a OSPOD a jaký mají vztah mezi sebou?
13) Stalo se Vám v praxi, že jste podávali návrh na zrušení ústavní výchovy? V případě, že ano, kolikrát?

14) Stalo se Vám již v praxi, že si dítě vyžádalo rozhovor se svým sociálním pracovníkem či mu psal dopis?
15) Jak má Váš domov nastavené odměny a tresty?
16) Jsou nějaké typické problémy při komunikaci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, se kterými se setkáváte nejčastěji?
17) Jaké informace se o dítěti a jeho rodině dozvíte před jeho nástupem?
18) Je vždy dokumentace o přijatém dítěti úplná, nebo se Vám stalo, že jste zjistili po přijetí dítěte něco, co v dokumentaci nebylo?
19) Setkali jste se někdy s tlakem ze strany OSPOD na umístění dítěte ve Vašem zařízení? Co ten tlak způsobilo? Jak jste na něj zareagovali?

**Příloha č. 2 – Informovaný souhlas a žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování
BP pro nezdravotnické pracoviště**

1) Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci které provádím výzkum, jehož cílem je zjistit, jak probíhá spolupráce sociálních pracovníků v dětských domovech s orgány sociálně právní ochrany dětí. Výzkum bude proveden formou polostrukturovaného rozhovoru, který obsahuje 19 otázek. Délka rozhovoru je přibližně 45 minut.

Z účasti na výzkumu pro Vás vyplývají tyto výhody či rizika: zlepšení spolupráce mezi vaším zařízením a OSPOD, riziko nevyplývá žádné, ochrana osobních údajů bude zajištěna tím, že v práci nezveřejním Vaše jméno ani Vaše zařízení.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Studentka mne informovala o podstatě výzkumu a seznámila mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studentky.

Měl/a jsem možnost si vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se studentky zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď.

Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu v rozsahu, způsobem a za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, z nichž jeden obdrží účastník výzkumu (nebo zákonný zástupce) a druhý studentka.

Jméno, příjmení a podpis účastníka výzkumu (zákonného zástupce): _____

V _____ dne: _____

Jméno, příjmení a podpis studenta/studentky: _____

2) Žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování bakalářské práce

Fakulta:

Studijní program/obor:

Jméno a příjmení studenta/studentky:

Kontaktní údaje (e-mail, tel.):

Název instituce:

Název práce:

Hypotézy, výzkumné otázky:

Metodologický popis výzkumu včetně rozsahu výzkumného vzorku:

Předpokládané výstupy:

Vyjádření vedoucí/ho bakalářské práce:

Jméno:

Podpis:

Vyjádření kompetentní osoby instituce:

S provedením výše uvedeného výzkumu souhlasím/nesouhlasím.

Jméno:

Podpis:

13 Seznam zkratek

CAN	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
ČR	Česká republika
DD	Dětský domov
DDŠ	Dětský domov se školou
DDÚ	Dětský diagnostický ústav
KÚ	Krajský úřad
MěÚ	Městský úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PC	Počítač
PK	Případová konference
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
TV	Televize
ÚV	Ústavní výchova
VÚ	Výchovný ústav